

Assessing the Theoretical Approach of Mixed Advocacy Planning in Tourism Planning

Manijeh Lalehpour^{1✉}, Sina Salmanzadeh²

1- Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University of Maragheh, Maragheh, Iran.

2- M.Sc. In Urban Planning, Department of Urban and Regional Planning and Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Article Info

Article type:
Research Paper

Keywords:
Mixed Methods Planning,
Tourism Planning,
System Dynamics,
Systems Thinking,
Tourism Modeling.

Received:
2026/02/04

Received in revised form:
2026/05/12

Accepted:
2026/05/23
pp.45 -66

Abstract

Tourism planning demands innovative approaches due to the complexity of tourism systems, dynamic stakeholder interactions, and the temporal dynamics of development. The mixed scanning planning approach, which integrates qualitative and quantitative methods and emphasizes systems thinking, enables a more comprehensive understanding of the tourism system and facilitates the simulation of various development scenarios. This study aimed to evaluate the theoretical framework of the mixed scanning planning approach in tourism planning. A qualitative methodology was employed, using thematic analysis to extract basic and organizing themes from the scientific literature. Subsequently, the DEMATEL method was applied to analyze the cause-and-effect relationships among 104 basic themes. The results indicated that systems thinking in tourism, the capability of tourism system modeling, focus on system structure, causal loop diagrams, scenario simulation, proactive planning, carrying capacity management, program quality improvement, and senior management support were the most significant causal factors. Conversely, theoretical limitations — including the oversimplification of complexities and constraints in modeling qualitative dimensions — practical barriers such as the need for comprehensive data and technical complexity, and organizational challenges including resistance to change and the absence of a systems thinking culture were identified as the primary obstacles. It is recommended that policymakers focus on cultivating a systems thinking culture, establishing specialized system dynamics centers, developing comprehensive tourism information systems, conducting specialized training courses, and initiating pilot projects in selected destinations. The innovation of this research lies in providing a causal analysis of the interactions among the theoretical, functional, and institutional dimensions of the mixed scanning planning approach in tourism.

Citation: Lalehpour, M, Salmanzadeh, S. (2026). Assessing the Theoretical Approach of Mixed Advocacy Planning in Tourism Planning. Journal of Tourism Management Studies of the smart era, 3 (1), 45-66.

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan
<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2084579.1132>

The Author(s) ©

* Corresponding Author, M.lalepour@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

Tourism planning faces unprecedented challenges arising from the inherent complexity of tourism systems, dynamic stakeholder interactions, temporal development trajectories, and nonlinear causal relationships that characterize contemporary destinations. Traditional planning approaches, largely grounded in linear thinking and static models, have proven inadequate for addressing the multifaceted nature of tourism development, particularly in contexts where environmental sustainability, social equity, and economic viability must be balanced simultaneously.

The mixed scanning planning approach, which integrates qualitative and quantitative research methodologies within a systems thinking framework, offers a promising alternative by enabling planners to capture both the breadth and depth of tourism phenomena. This approach recognizes that tourism destinations function as complex adaptive systems characterized by feedback loops, time delays, stocks and flows, and emergent behaviors that cannot be adequately understood through reductionist analysis alone.

System dynamics, as a methodological component of the mixed scanning paradigm, provides powerful analytical tools—including causal loop diagrams, stock-and-flow models, and computer simulation—that enable planners to model tourism systems mathematically, evaluate policy alternatives prior to implementation, and anticipate the long-term consequences of planning decisions.

Despite growing recognition of its potential, the theoretical foundations, practical applications, strengths, limitations, and implementation challenges of mixed scanning planning in tourism remain insufficiently explored in the scholarly literature. Addressing this gap, the present study provides a comprehensive assessment of the mixed scanning planning approach in tourism by examining its theoretical foundations, identifying key themes, analyzing the causal relationships among its components, and

offering evidence-based recommendations for researchers and practitioners seeking to adopt this innovative planning approach.

Methodology

This study employed a qualitative research design in conjunction with multi-criteria decision-making techniques to systematically examine the theoretical underpinnings of mixed scanning planning in tourism. The research was conducted in three sequential phases.

In the first phase, a comprehensive literature review was undertaken to identify relevant scholarly publications, including peer-reviewed journal articles, books, and conference proceedings, with particular emphasis on system dynamics, systems thinking, complexity theory, and tourism planning. Using systematic thematic analysis, the research team extracted and coded the data to identify recurring patterns, concepts, and relationships. This process resulted in the identification of 104 basic themes, which were subsequently organized into 12 organizing themes representing the principal dimensions of the mixed scanning planning approach: philosophical and epistemological foundations; assumptions and presuppositions of the approach; planning principles and guidelines; conceptual framework and analytical tools; analytical and simulation capabilities; strategic planning advantages; practical applications in tourism; effectiveness in tourism development; theoretical and conceptual limitations; practical implementation barriers; organizational and institutional challenges; and the conditions and prerequisites for successful implementation.

In the second phase, the Decision-Making Trial and Evaluation Laboratory (DEMATEL) method was employed to analyze the causal relationships among the identified themes. An expert panel comprising tourism planning scholars, system dynamics specialists, and experienced destination managers was convened to evaluate the direct influence of each theme on the others. The experts assessed the strength of these

relationships using a standardized rating scale, and their evaluations were aggregated to construct the initial direct-relation matrix.

Using matrix operations, the DEMATEL method generated the total-relation matrix, from which four key indices were calculated for each theme: **D** (sum of influences exerted), **R** (sum of influences received), **D + R** (prominence or overall importance), and **D – R** (net causal effect). Themes with positive **D – R** values were classified as causal factors (drivers), whereas those with negative **D – R** values were classified as effect factors (outcomes). Themes with **D – R** values close to zero were interpreted as balanced factors. This classification enabled the identification of the underlying drivers requiring priority intervention, as well as the outcomes that emerge from addressing these root causes.

In the third phase, the findings were validated and interpreted through triangulation with the existing literature and consultation with additional experts to enhance the robustness and credibility of the results.

Results

The DEMATEL analysis revealed a complex network of causal relationships among the 104 themes, with a clear distinction between causal and effect factors across all dimensions. Within the philosophical and epistemological foundations dimension, systems thinking in tourism emerged as the strongest causal factor, highlighting its foundational role in shaping the mixed scanning planning approach. Other influential causal factors included a holistic perspective on tourism destinations and recognition of the complexity of tourism systems. In contrast, reinforcing and balancing feedback loops, time delays in planning, emergent behaviors of tourism systems, stocks and flows related to carrying capacity, and complex stakeholder interactions were identified as effect factors, indicating that these phenomena emerge naturally from the underlying structure of tourism systems rather than being independently controllable.

Within the assumptions and presuppositions dimension, the ability to model tourism systems emerged as the most influential causal factor, reflecting the epistemological

significance of viewing the mathematical modeling of complex tourism phenomena as feasible. This was followed by assumptions regarding bounded rationality and the possibility of simulating destination behavior. Within the principles and guidelines dimension, emphasis on tourism system structure, the primacy of relationships over system components, attention to temporal dynamics, and the identification of leverage points for change emerged as the principal causal factors. By contrast, participatory approaches to tourism modeling and continuous model refinement were classified as effect factors that result from the adoption of these foundational principles.

Within the conceptual framework and analytical tools dimension, causal loop diagrams, stock-and-flow models of tourism capacity, and differential equations for tourism development emerged as the most influential causal tools, facilitating the mathematical modeling and visualization of feedback relationships. Regarding the analytical and simulation capabilities dimension, scenario simulation of tourism development and long-term prediction of destination behavior were identified as the strongest causal capabilities, whereas tourism policy testing emerged as the only balanced factor, reflecting its dual role as both a cause and an effect. Within the strategic planning advantages dimension, proactive planning for tourism destinations, reduced uncertainty in tourism planning, and enhanced strategic decision-making emerged as the most significant causal advantages, demonstrating the approach's capacity to reduce uncertainty and improve the predictability of planning outcomes.

Within the practical applications dimension, carrying capacity management, sustainable tourism development planning, and environmental impact assessment emerged as the most influential causal applications, highlighting the approach's value in advancing sustainability objectives. Within the effectiveness dimension, improvements in program quality, reduced decision-making errors, and enhanced sustainability of tourism development were identified as the primary causal outcomes, whereas greater host

community satisfaction and improved destination competitiveness were classified as effect outcomes.

For policymakers, the study recommends investing in systems thinking capacity development, establishing specialized centers for tourism system dynamics, developing comprehensive tourism information systems, implementing pilot projects in selected destinations, and reforming institutional structures to facilitate the adoption of innovative planning methodologies.

Within the **theoretical and conceptual limitations** dimension, oversimplification of the complexity of tourism systems, limitations in modeling qualitative dimensions, and the difficulty of modeling human behavior emerged as the most significant causal limitations. Within the practical implementation barriers dimension, the extensive data requirements of tourism systems, the technical complexity of modeling, high implementation costs, and the need for specialized expertise in system dynamics were identified as the principal causal barriers. Regarding the organizational and institutional challenges dimension, resistance to change within tourism organizations, the absence of a systems thinking culture in planning, and weak institutional structures for tourism governance emerged as the most critical causal challenges. Finally, within the conditions and prerequisites for successful implementation dimension, senior management support within tourism organizations emerged as the most critical causal prerequisite, exhibiting the highest prominence score among all identified themes. This was followed by active stakeholder participation, the availability of reliable tourism data, specialized expertise in system dynamics, and the presence of an organizational learning culture.

Discussion and Conclusion

The findings provide a comprehensive theoretical map of mixed scanning planning in tourism, revealing the intricate causal architecture underlying its successful implementation. The prominence of systems

thinking as the foundational causal factor is consistent with the theoretical propositions advanced by McCool and Mandic (2025) regarding social-ecological systems perspectives for tourism resilience, as well as those of Ricaurte-Quijano et al. (2025), who conceptualize tourism planning as a dynamic social practice operating under conditions of uncertainty. Furthermore, the identification of modeling capability and bounded rationality as key causal presuppositions reflects a pragmatic epistemological stance that recognizes both the strengths and the inherent limitations of formal modeling approaches, consistent with the findings of Pourjahan et al. (2022) on the need to revise theoretical frameworks in tourism planning.

The emphasis on structural focus and the primacy of relationships as guiding principles is closely aligned with the core tenets of system dynamics, which posit that system structure determines behavior and that understanding system interconnections is more fundamental than analyzing isolated components. The identification of carrying capacity management and sustainable tourism development planning as the principal causal applications further underscores the approach's relevance for addressing contemporary tourism challenges, including overtourism and environmental degradation, as highlighted by Gatto and Scorza (2025). Nevertheless, the study also reveals important theoretical limitations, particularly the inevitable simplification of complex systems and the challenges associated with modeling qualitative dimensions. These findings echo the concerns raised by Rahmafitria et al. (2020) regarding the need for multifaceted planning approaches. Likewise, the practical barriers identified—especially extensive data requirements and the technical complexity of system modeling—are consistent with the observations of Hajar et al. (2022) concerning infrastructure and capacity constraints in developing tourism contexts.

Notwithstanding certain limitations—including the reliance on expert judgments in the DEMATEL process and the predominantly theoretical, rather than empirical, nature of the analysis—this research makes several significant

contributions. First, it provides the first comprehensive and structured framework for assessing mixed scanning planning approaches in tourism. Second, it establishes clear causal hierarchies capable of guiding intervention priorities. Third, it bridges the gap between theory and practice by offering actionable insights for researchers and practitioners.

Future research should focus on empirically applying system dynamics in specific tourism destinations, developing accessible and user-friendly modeling tools, conducting comparative studies across diverse destination types, and exploring the integration of system dynamics with other innovative planning approaches.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The authors declare that they did not use any artificial intelligence (AI) tools in the preparation of this manuscript.

Funding

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Authors' Contribution

The first author contributed 80% to the study, while the second author contributed 20%.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflicts of interest.

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری

منیژه لاله‌پور^۱✉، سینا سلمان‌زاده^۲

۱- دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.

۲- کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، گروه برنامه‌ریزی، طراحی شهری و منطقه‌ای، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۱۱/۱۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۵/۰۲/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۳/۰۲

صص. ۴۵-۶۶

کلید واژه‌ها:

برنامه‌ریزی پویا، مختلط،

برنامه‌ریزی گردشگری،

پویایی سیستم،

تفکر سیستمی،

مدل‌سازی گردشگری.

برنامه‌ریزی گردشگری به دلیل پیچیدگی نظام‌های گردشگری، تعاملات پویای ذینفعان و دینامیک زمانی توسعه، نیازمند رویکردهای نوین است. رهیافت برنامه‌ریزی پویا مختلط با تلفیق روش‌های کیفی و کمی و تمرکز بر تفکر دستگامی، امکان درک جامع‌تر نظام گردشگری و شبیه‌سازی سناریوهای مختلف توسعه را فراهم می‌آورد. این پژوهش باهدف سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری انجام شد. این مطالعه با رویکرد کیفی و استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین پایه و سازمان‌دهنده را از ادبیات علمی استخراج کرده و سپس با استفاده از روش دیمتل، روابط علی-معلولی میان ۱۰۴ مضمون پایه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که تفکر سیستمی در گردشگری، قابلیت مدل‌سازی نظام گردشگری، تمرکز بر ساختار نظام، نمودارهای علی-حلقوی، شبیه‌سازی سناریوها، برنامه‌ریزی پیشگیرانه، مدیریت ظرفیت پذیرش، بهبود کیفیت برنامه‌ها و حمایت مدیریت ارشد به‌عنوان مهم‌ترین عوامل علی شناسایی شدند. در مقابل، محدودیت‌های نظری شامل ساده‌سازی پیچیدگی‌ها و محدودیت مدل‌سازی ابعاد کیفی، موانع عملی شامل نیاز به داده‌های جامع و پیچیدگی فنی، و چالش‌های سازمانی شامل مقاومت در برابر تغییر و فقدان فرهنگ تفکر سیستمی به‌عنوان اصلی‌ترین موانع شناسایی شدند. پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران بر فرهنگ‌سازی تفکر سیستمی، ایجاد مراکز تخصصی پویایی سیستم، توسعه سامانه‌های اطلاعاتی جامع گردشگری، برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی و آغاز پروژه‌های آزمایشی در مقاصد منتخب تمرکز کنند. همچنین نوآوری این پژوهش در ارائه تحلیلی علی از تعامل میان ابعاد نظری، کارکردی و نهادی رهیافت برنامه‌ریزی پویا مختلط در گردشگری است.

استناد: لاله‌پور، منیژه، سلمان‌زاده، سینا. (۱۴۰۵). سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، ۳(۱)، ۴۵-۶۶.

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2084579.1132>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

گردشگری به عنوان یکی از پویاترین بخش های اقتصادی جهان، نیازمند رویکردهای برنامه ریزی است که بتوانند با پیچیدگی ها، عدم قطعیت ها و تحولات سریع این حوزه سازگار شوند (Nomm et al., 2026:3). در این میان، رهیافت برنامه ریزی پویا پیش مختلط با تأکید بر تعامل میان اجزای مختلف سیستم، به عنوان چارچوبی تحلیلی برای درک ماهیت پیچیده نظام گردشگری مطرح شده است. این رویکرد با ترکیب روش های کمی و کیفی، امکان تحلیل روابط علی، بازخوردهای سیستمی و رفتارهای غیرخطی را فراهم می آورد و از طریق شبیه سازی سناریوهای مختلف، در ارزیابی پیامدهای تصمیمات برنامه ریزی در بلندمدت نقش مؤثری دارد (Gatto & Scorza, 2025:24). از این منظر، استفاده از چنین رویکردی می تواند زمینه ساز ارتقای کیفیت برنامه ریزی و تقویت سیاست گذاری های مبتنی بر توسعه پایدار در حوزه گردشگری باشد (Allaf Jafari et al., 2025: 98). در سال های اخیر، با گسترش مفهوم گردشگری هوشمند، ضرورت به کارگیری رویکردهای تحلیلی پیشرفته در برنامه ریزی گردشگری بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (Nikbin, 2025: 5). گردشگری هوشمند با تأکید بر بهره گیری از داده ها، فناوری های نوین و مشارکت ذینفعان، در قالب ابعاد مختلفی همچون حاکمیت هوشمند، مقصد هوشمند، تجربه هوشمند، دسترسی هوشمند، فناوری هوشمند و پایداری هوشمند مطرح می شود (Mohammadzadeh et al., 2025: 22).

تحقق این ابعاد مستلزم درک دقیق تعاملات پیچیده میان زیرساخت های فناوری، مدیریت مقصد، تجربه گردشگران و الزامات پایداری است؛ امری که بدون بهره گیری از رویکردهای سیستمی و پویا در برنامه ریزی امکان پذیر نیست (Jha & Bharule, 2025:185). از این رو، رهیافت هایی که قادر به تحلیل روابط متقابل میان این ابعاد باشند، می توانند نقش مهمی در هدایت توسعه هوشمند گردشگری ایفا کنند (Sitorus et al., 2025: 42). با این حال، بخش قابل توجهی از برنامه ریزی های گردشگری همچنان بر رویکردهای خطی و ساده انگارانه استوار است که توانایی محدودی در تحلیل پویایی ها و تعاملات پیچیده نظام گردشگری دارند. این امر اغلب موجب بروز چالش هایی همچون ضعف در پیش بینی تغییرات، مدیریت ناکارآمد عدم قطعیت ها و ناهماهنگی میان ذینفعان شده است. همچنین بی توجهی به بازخوردهای سیستمی و پیامدهای بلندمدت تصمیمات، در برخی مقاصد به فشار بر منابع محیطی، کاهش کیفیت زندگی جوامع میزبان و شکل گیری ناپایداری های اقتصادی و اجتماعی انجامیده است (Mahadewi et al., 2025:61). چنین شرایطی نشان می دهد که برنامه ریزی گردشگری برای مواجهه با مسائل پیچیده ای همچون تغییرات محیطی، نوسانات اقتصادی، تحولات فناورانه و الزامات تحقق گردشگری هوشمند، نیازمند چارچوب های تحلیلی جامع تر و پویا است (Van Der Merwe & Mpofu, 2025: 161).

در سال های اخیر توجه به رویکردهای سیستمی و پویا در ادبیات برنامه ریزی گردشگری افزایش یافته است، با این حال خلأهای قابل توجهی در دانش موجود مشاهده می شود. بسیاری از پژوهش های پیشین عمدتاً بر تبیین نظری و مفهومی برنامه ریزی پویا پیش مختلط تمرکز داشته اند و بررسی تجربی کارآمدی این رهیافت در بستر واقعی برنامه ریزی گردشگری کمتر مورد توجه قرار گرفته است (Tennakoon et al., 2026: 206). افزون بر این، فقدان چارچوب های ارزیابی جامع برای سنجش میزان موفقیت پیاده سازی این رویکرد و نیز کمبود مطالعاتی که به تحلیل تعامل متغیرهای کلیدی نظام گردشگری و موانع اجرایی آن بپردازند، از مهم ترین شکاف های پژوهشی در این حوزه به شمار می رود. این وضعیت سبب شده است که بهره گیری عملی از این رویکرد در برنامه ریزی گردشگری همچنان با ابهام و عدم اطمینان همراه باشد. بر این اساس، انجام پژوهش هایی که بتوانند با رویکردی تحلیلی و کاربردی به ارزیابی کارآمدی رهیافت برنامه ریزی پویا پیش مختلط بپردازند، ضرورتی اساسی دارد. سنجش نظام مند این رویکرد

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پوییش مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری / کاله‌پور و سلمان‌زاده

می‌تواند به شناسایی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های آن در برنامه‌ریزی گردشگری کمک کرده و زمینه بهبود فرآیندهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری را فراهم سازد.

افزون بر این، نتایج چنین پژوهش‌هایی قادر است با ارائه شواهد علمی، به ارتقای کیفیت برنامه‌ریزی استراتژیک، افزایش تاب‌آوری مقاصد گردشگری در برابر تغییرات و بحران‌ها، تقویت هماهنگی میان ذینفعان و نیز تسهیل تحقق ابعاد مختلف گردشگری هوشمند منجر شود و در نهایت مسیر دستیابی به توسعه متوازن و پایدار گردشگری را هموار سازد (Spierings & Geurts, 2025: 317). از این‌رو، پژوهش حاضر ضمن کاهش شکاف میان مباحث نظری و کاربرد عملی برنامه‌ریزی پوییش مختلط، می‌تواند چارچوبی تحلیلی برای بهبود تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی و تقویت رویکردهای مبتنی بر توسعه پایدار در مدیریت مقاصد گردشگری ارائه دهد. بر این اساس، هدف کلی این پژوهش سنجش و ارزیابی جامع رهیافت نظری برنامه‌ریزی پوییش مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری و تبیین کارآمدی، قابلیت‌ها و محدودیت‌های کاربردی آن است، و سؤال اصلی تحقیق این است که رهیافت برنامه‌ریزی پوییش مختلط تا چه میزان توانایی پاسخگویی به نیازها و چالش‌های برنامه‌ریزی گردشگری را دارد؟ و مضامین کلیدی مؤثر بر موفقیت پیاده‌سازی این رهیافت در عمل کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

برنامه‌ریزی پوییش مختلط رویکردی سیستمی و یکپارچه است که با تلفیق روش‌های کمی و کیفی، دینامیک‌های پیچیده، روابط بازخوردی، تأخیرها و رفتارهای غیرخطی نظام‌ها را مدل‌سازی و تحلیل می‌نماید تا درک جامعی از رفتار سیستم در طول زمان فراهم آورد (Bidwell & Báez, 2025: 199). رهیافت برنامه‌ریزی پوییش مختلط با اتکا بر منطق تفکر سیستمی، تحلیل روابط علی و شبیه‌سازی پویایی‌های پیچیده، ظرفیت مفهومی و تحلیلی لازم برای تحقق ابعاد مختلف گردشگری هوشمند را میسر می‌سازد. این رویکرد از طریق تلفیق تصمیم‌گیری‌های راهبردی کلان با اقدامات تدریجی و تطبیقی، زمینه ارتقای کارآمدی حاکمیت هوشمند و انسجام مدیریتی در سطح مقصد هوشمند را تقویت کرده است (Ghafeli et al., 2024: 106). همچنین با بهره‌گیری از داده‌های چند منبعی و مدل‌سازی سناریوهای توسعه، امکان طراحی و بهینه‌سازی تجربه هوشمند گردشگران و بهبود دسترسی هوشمند به خدمات، زیرساخت‌ها و اطلاعات گردشگری را فراهم می‌آورد. افزون بر این، تکیه این رهیافت بر تحلیل‌های مبتنی بر داده، شبیه‌سازی و بازخوردهای سیستمی، بستر مؤثری برای کاربست فناوری‌های هوشمند در مدیریت مقصد گردشگری است (Hemmati et al., 2023: 39).

دیدگاه اول این رویکرد را روشی برای شبیه‌سازی رایانه‌ای نظام‌های پیچیده تعریف می‌نماید که با ایجاد مدل‌های ریاضی از ساختار و روابط بین اجزاء، امکان آزمون سناریوهای مختلف و پیش‌بینی پیامدهای بلندمدت را فراهم می‌سازد. از منظر دیدگاه دوم، برنامه‌ریزی پوییش مختلط ابزاری استراتژیک برای تصمیم‌گیری است که با تمرکز بر حلقه‌های علی، بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل‌بخش، به شناسایی اهرم‌های تغییر و نقاط حساس سیستم می‌پردازد. دیدگاه سوم این رویکرد را فرآیندی یادگیری محور می‌داند که از طریق آزمایش مجازی سیاست‌ها و مداخلات مختلف، فهم عمیق‌تری از رفتار سیستم ایجاد می‌نماید و به بهبود سیاست‌گذاری منجر می‌شود. دیدگاه چهارم بر ماهیت مشارکتی این رویکرد تأکید دارد و آن را فرآیندی می‌داند که ذینفعان مختلف را در ساخت مدل، تعیین فرضیات و تفسیر نتایج مشارکت می‌دهد تا به توافق و تعهد جمعی برسند. دیدگاه پنجم برنامه‌ریزی پوییش مختلط را چارچوبی تطبیقی و انعطاف‌پذیر می‌داند که قابلیت به‌روزرسانی مستمر بر اساس اطلاعات جدید و تغییرات محیطی را دارد و رویکرد یادگیری و اصلاح مداوم را ترویج می‌دهد (Hirose & Creswell, 2023: 290).

نظریه پویایی‌های سیستم^۱ که توسط جی فارس‌تر^۲ در دهه ۱۹۵۰ بنیان‌گذاری شد، چارچوب اصلی برنامه‌ریزی پویا را مختلط را تشکیل می‌دهد و بر اهمیت ساختار بازخوردی، تأخیرها، سطوح انباشت و جریان‌ها در تعیین رفتار دینامیک نظام‌ها تأکید دارد. این نظریه با استفاده از نمودارهای علی حلقوی و معادلات دیفرانسیل، نحوه تعامل عوامل مختلف در طول زمان را مدل‌سازی می‌نماید و نشان می‌دهد که بسیاری از مشکلات نظام‌های پیچیده ریشه در ساختار درونی آن‌ها دارد نه عوامل بیرونی (Creswell & Inoue, 2024: 736). نظریه تفکر سیستمی^۳ که توسط پیتر سنگ^۴ و دیگران توسعه یافت، بر ضرورت تغییر الگوهای ذهنی و نگرش کل‌نگران به مسائل تأکید دارد و ابزارهایی برای شناسایی الگوهای رفتاری بنیادین مانند حلقه‌های تقویت‌کننده، تعادل‌بخش، تأخیر و جابه‌جایی بار ارائه می‌دهد. نظریه مدل‌سازی مشارکتی^۵ که در دهه‌های اخیر توسعه یافته است، بر اهمیت درگیر ساختن ذینفعان در فرآیند ساخت مدل و تحلیل سیستم تأکید می‌نماید و بیان می‌دارد که مدل‌سازی نباید تنها فعالیت فنی باشد بلکه فرآیندی یادگیری اجتماعی است که به افزایش درک مشترک و ایجاد تعهد جمعی منجر می‌شود (Chu et al., 2025:108).

این رویکرد به مشروعیت، پذیرش و کاربرد نتایج مدل‌سازی در تصمیم‌گیری‌های واقعی کمک شایانی می‌نماید. نظریه برنامه‌ریزی سناریو^۶ که با پویایی‌های سیستم تلفیق شده است، چارچوبی برای مواجهه با عدم قطعیت‌های آینده فراهم می‌آورد و با شبیه‌سازی سناریوهای مختلف، امکان آزمون استحکام سیاست‌ها و شناسایی استراتژی‌های تطبیقی را فراهم می‌سازد. این رویکرد به برنامه‌ریزان اجازه می‌دهد تا برای آینده‌های احتمالی متعدد آماده شوند و انعطاف‌پذیری را در برنامه‌ریزی بگنجانند (Fàbregues & Guetterman, 2025: 5). برنامه‌ریزی گردشگری فرآیندی چندوجهی، نظام‌مند و مشارکتی است که باهدف توسعه پایدار، متوازن و هدفمند فعالیت‌های گردشگری، به تدوین سیاست‌ها، استراتژی‌ها و اقدامات لازم برای مدیریت منابع، جذب گردشگران، ارتقای تجربه بازدیدکنندگان و تأمین منافع اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی می‌پردازد (Mamboleo, 2025: 89).

دیدگاه اول برنامه‌ریزی گردشگری را فرآیند راهبردی تعیین اهداف، ارزیابی منابع و توانمندی‌ها، و طراحی مسیرهای عملیاتی برای دستیابی به توسعه مطلوب گردشگری در یک مقصد تعریف می‌نماید. از منظر دیدگاه دوم، برنامه‌ریزی گردشگری ابزاری برای هماهنگی و یکپارچه‌سازی اقدامات بخش‌های مختلف دولتی، خصوصی و اجتماعی است تا از تعارضات جلوگیری شود و هم‌افزایی ایجاد گردد. دیدگاه سوم این فرآیند را سازوکاری برای تعادل میان منافع ذینفعان مختلف از جمله گردشگران، جامعه میزبان، بخش خصوصی و محیط‌زیست می‌داند که به حداکثر سازی منافع کلی و کاهش اثرات منفی می‌پردازد. دیدگاه چهارم بر ماهیت تطبیقی و پویای برنامه‌ریزی گردشگری تأکید دارد و آن را فرآیندی مستمر و قابل اصلاح می‌داند که با تغییرات بازار، ترجیحات گردشگران، فناوری و شرایط محیطی سازگار می‌شود. دیدگاه پنجم برنامه‌ریزی گردشگری را رویکردی جامع برای مدیریت چرخه حیات مقصد می‌داند که از مراحل اولیه توسعه تا بلوغ و احتمالاً احیا، به طراحی مداخلات مناسب برای حفظ پایداری و رقابت‌پذیری می‌پردازد (Widjaja et al., 2025:1846).

نظریه چرخه حیات مقصد گردشگری که توسط باتلر^۷ در دهه ۱۹۸۰ معرفی شد، تبیینی مفهومی از تکامل مقاصد گردشگری در طول زمان ارائه می‌دهد و مراحل کشف، مشارکت، توسعه، تثبیت، رکود و احتمالاً افول یا احیا را شناسایی می‌نماید. این نظریه بر ضرورت برنامه‌ریزی پیشگیرانه برای مدیریت تغییرات و جلوگیری از افول تأکید دارد و چارچوبی برای تحلیل وضعیت مقصد

1. System Dynamics
2. Jay Forrester
3. Systems Thinking
4. Peter Senge
5. Participatory Modeling
6. Scenario Planning
7. Butler

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پوییش مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری / که لاله‌پور و سلمان‌زاده

و طراحی مداخلات مناسب فراهم می‌آورد. نظریه برنامه‌ریزی مشارکتی^۱ در گردشگری که از دهه ۱۹۹۰ رشد یافت، بر ضرورت درگیر ساختن جامعه محلی، بخش خصوصی و سایر ذینفعان در فرآیند برنامه‌ریزی تأکید می‌نماید و استدلال می‌نماید که بدون مشارکت واقعی ذینفعان، توسعه پایدار و عادلانه گردشگری تحقق نخواهد یافت (Sirajuddin et al., 2025:365).

نجار صادقی و درستکار (2021) در مقاله‌ای با عنوان «کاربست رهیافت پوییش مختلط در شهرری از دیدگاه پدافند غیرعامل در برنامه‌ریزی توسعه»، نتایج تحقیق نشان داد که استفاده از رویکرد پوییش مختلط (ترکیب روش‌های کیفی و کمی) در برنامه‌ریزی توسعه شهری با رویکرد پدافند غیرعامل، امکان شناسایی جامع آسیب‌پذیری‌ها و ارائه راهکارهای مؤثرتر برای افزایش تاب‌آوری شهرری را فراهم می‌آورد. صادقی و همکاران (2024) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی تناسب اراضی برای برنامه‌ریزی گردشگری عشایری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در منطقه کوه‌رنگ»، نتایج تحقیق نشان داد که استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در شناسایی مناطق مستعد گردشگری عشایری، امکان برنامه‌ریزی دقیق‌تر، حفظ سبک زندگی عشایر و توسعه پایدار گردشگری فرهنگی را فراهم می‌آورد. حیدری چیا نه و همکاران (2024) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیلی بر چالش‌های توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری شهری کلان‌شهر تبریز، با تأکید بر شخصیت مقصد و برند سازی»، نتایج تحقیق نشان داد که کلان‌شهر تبریز با چالش‌هایی همچون ضعف در برند سازی، فقدان هویت مشخص گردشگری و عدم هماهنگی نهادی مواجه است و برای رفع این چالش‌ها نیاز به برنامه‌ریزی یکپارچه و تقویت شخصیت منحصربه‌فرد مقصد دارد.

شافعی (2025) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نقش برنامه‌ریزی گردشگری پایدار در ارتقای امنیت پایدار جزایر سه‌گانه ایرانی»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزی گردشگری پایدار در جزایر ابوموسی، تنب کوچک و تنب بزرگ نقش بسزایی در تقویت امنیت ملی، توسعه اقتصادی محلی و حفظ میراث فرهنگی دارد و نیازمند توجه ویژه به ظرفیت‌های بوم‌شناختی این جزایر است. اکبری و عبدالمطلب (2025) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی توسعه گردشگری شهری با رویکرد برند سازی (مطالعه موردی: نورآباد ممسنی)»، نتایج تحقیق نشان داد که برند سازی مقصد گردشگری از طریق شناسایی هویت منحصربه‌فرد شهر، بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد تصویر مثبت ذهنی، موجب جذب گردشگران بیشتر و افزایش درآمد شهر نورآباد ممسنی گردید.

کام را^۲ (1997) در کتابی با عنوان «گردشگری: نظریه، برنامه‌ریزی و عمل»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزی موفق گردشگری نیازمند تلفیق نظریه‌های علمی با تجربیات عملی است و باید ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را به‌صورت یکپارچه در نظر گرفت. لو^۳ (2007) در مقاله‌ای با عنوان «تفسیر دعوت‌شده: برنامه‌ریزی گردشگری و نظریه سنتی برنامه‌ریزی شهری — برنامه‌ریز به‌مثابه عامل تغییر اجتماعی»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزان گردشگری باید نقش فعالی به‌عنوان عوامل تغییر اجتماعی ایفا کنند و از رویکردهای سنتی برنامه‌ریزی شهری فراتر رفته و به نیازهای اجتماعی و فرهنگی جوامع میزبان توجه ویژه داشته باشند. رحما فیتریا^۴ و همکاران (2020) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی گردشگری و نظریه برنامه‌ریزی: ریشه‌های تاریخی و همسویی معاصر»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزی گردشگری از نظریه‌های کلاسیک برنامه‌ریزی شهری ریشه گرفته و تحولات معاصر نیازمند همسویی بیشتر با رویکردهای چندوجهی و پایداری‌محور است. هاجار^۵ و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی گردشگری در توسعه پتانسیل‌های گردشگری منطقه پوسوک بو هیت در شهرستان سا موسیر»، نتایج

1. Participatory Planning
2. Kamra
3. Lu
4. Rahmafitria
5. Hajar

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

تحقیق نشان داد که شناسایی دقیق پتانسیل‌های گردشگری محلی و برنامه‌ریزی مشارکتی با جامعه بومی، منجر به توسعه پایدار گردشگری و افزایش درآمد محلی در مناطق روستایی می‌گردد.

پور جهان و همکاران^۱ (2022) در مقاله‌ای با عنوان «چارچوب نظری برنامه‌ریزی گردشگری خلاق: یک مرور نظام‌مند»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزی گردشگری خلاق نیازمند ادغام رویکردهای نوآورانه، مشارکت جامعه محلی و توجه به فرهنگ‌های بومی است و چارچوب‌های نظری موجود باید برای پاسخگویی به نیازهای جوامع مقصد بازنگری شوند. مک کول و ماندیج^۲ (2025) در مقاله‌ای با عنوان «دیدگاه سامانه‌های اجتماعی-اکولوژیکی برای دستیابی به تاب‌آوری در برنامه‌ریزی گردشگری مبتنی بر طبیعت»، نتایج تحقیق نشان داد که رویکرد سامانه‌های اجتماعی-اکولوژیکی چارچوبی جامع برای افزایش تاب‌آوری مقاصد گردشگری مبتنی بر طبیعت در برابر تغییرات محیطی و اجتماعی فراهم می‌آورد و برنامه‌ریزان باید به تعاملات پیچیده بین انسان و طبیعت توجه ویژه داشته باشند. ریکورته-کیخانوی^۳ و همکاران (2025) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی گردشگری به‌مثابه یک عمل اجتماعی در دوران تغییر و عدم قطعیت: دیدگاه‌هایی از یک کشور آشفته آمریکای لاتین»، نتایج تحقیق نشان داد که برنامه‌ریزی گردشگری باید به‌عنوان یک فرآیند اجتماعی پویا در نظر گرفته شود که در بستر عدم قطعیت‌های سیاسی و اقتصادی شکل می‌گیرد و مشارکت ذی‌نفعان محلی برای موفقیت آن حیاتی است.

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد که بخش قابل‌توجهی از پژوهش‌های بین‌المللی بر ضرورت به‌کارگیری رویکردهای سامانه‌ای، مشارکتی و پایداری‌محور در برنامه‌ریزی گردشگری تأکید داشته‌اند. این مطالعات بر ابعادی همچون افزایش تاب‌آوری مقاصد در چارچوب سامانه‌های اجتماعی-اکولوژیکی، توجه به ماهیت اجتماعی و پویا بودن فرآیند برنامه‌ریزی، اهمیت مشارکت ذی‌نفعان محلی، و ضرورت تلفیق ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در مدیریت مقاصد گردشگری تمرکز کرده‌اند. در مقابل، پژوهش‌های انجام‌شده در ایران بیشتر به کاربردهای عملی برنامه‌ریزی گردشگری در مقیاس‌های محلی و منطقه‌ای پرداخته و موضوعاتی نظیر برند سازی مقصد، ارزیابی تناسب اراضی، توسعه گردشگری پایدار و تحلیل چالش‌های مدیریتی مقاصد را موردتوجه قرار داده‌اند. با این حال، بررسی مجموعه این مطالعات نشان می‌دهد که علی‌رغم پیشرفت‌های نظری و کاربردی در حوزه برنامه‌ریزی گردشگری، همچنان خلأ پژوهشی قابل‌توجهی در زمینه به‌کارگیری و ارزیابی رویکردهای تحلیلی نوین - به‌ویژه رهیافت پویا و مختلط-در برنامه‌ریزی گردشگری وجود دارد و بسیاری از مطالعات به‌صورت مستقیم به تحلیل پویایی‌های سامانه‌ای و تعامل متغیرهای کلیدی در این حوزه نپرداخته‌اند؛ ازاین‌رو، ضرورت انجام پژوهش‌هایی که بتوانند با بهره‌گیری از چارچوب‌های تحلیلی جامع، به درک عمیق‌تر پیچیدگی‌های نظام گردشگری و بهبود فرآیندهای برنامه‌ریزی آن کمک کنند، بیش‌ازپیش احساس می‌شود.

مواد و روش‌ها

این پژوهش باهدف سنجش و ارزیابی جامع رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا و مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری انجام شد. از نظر هدف، پژوهش از نوع کاربردی-توسعه‌ای بوده و فلسفه آن بر مبنای پراگماتیسم استوار است که امکان تلفیق رویکردهای مختلف روش‌شناختی را برای دستیابی به درک جامع‌تری از موضوع فراهم می‌سازد. رویکرد تحقیق آمیخته اکتشافی متوالی انتخاب شد؛ به‌گونه‌ای که در مرحله نخست با روش کیفی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سنجش رهیافت برنامه‌ریزی پویا و مختلط شناسایی شد و در مرحله دوم با رویکرد کمی مضامین استخراج‌شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. استراتژی تحقیق در بخش کیفی مبتنی بر تحلیل مضمون و بررسی اسناد و متون علمی و در بخش کمی مبتنی بر پیمایش بود و افق زمانی پژوهش نیز مقطعی در نظر گرفته

1. Pourjahan
2. McCool and Mandic
3. Ricaurte-Quijano

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا پیش‌مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری / کاله‌پور و سلمان‌زاده

شد. در بخش کیفی، داده‌ها از طریق مطالعه اسنادی، مرور نظام‌مند ادبیات موضوع و انجام مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با خبرگان حوزه برنامه‌ریزی گردشگری، پویایی سیستم و برنامه‌ریزی سامانه‌ای گردآوری شد.

نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند انجام گرفت و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت که درنهایت ۱۲ نفر از خبرگان به‌عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. در بخش کمی، ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که بر اساس ابعاد و شاخص‌های استخراج‌شده از مرحله کیفی طراحی گردید. جامعه آماری این بخش شامل برنامه‌ریزان، مدیران و سیاست‌گذاران حوزه گردشگری، اعضای هیئت‌علمی و متخصصان آشنا با رویکردهای سامانه‌ای در برنامه‌ریزی گردشگری (خبرگان) است که ۱۲ نفر تعیین شد و پس از توزیع پرسشنامه‌ها، در نهایت ۱۰ تا پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت و ۲ پرسشنامه به دلیل ناقص بودن بازگشت داده شد. در این پرسشنامه برای سنجش میزان تأثیرگذاری عوامل از مقیاس پنج‌درجه‌ای استفاده شد که طیفی از «بدون تأثیر (۰)» تا «تأثیر بسیار زیاد (۴)» را در برمی‌گرفت.

روایی داده‌ها در بخش کیفی از طریق بازبینی اعضا، کنترل همکاران و استفاده از منابع متعدد اطلاعاتی تأمین شد و پایایی آن با بررسی ثبات کدگذاری و ضریب توافق بین کدگذاران مورد ارزیابی قرار گرفت. در بخش کمی نیز روایی پرسشنامه از طریق روایی صوری و محتوایی با نظر متخصصان و روایی سازه بررسی شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی سنجیده شد که مقادیر به‌دست‌آمده بیش از ۰.۷ بود. تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از روش تحلیل مضمون براون و کلارک در شش مرحله شامل آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین و تدوین گزارش نهایی انجام گرفت. در بخش کمی نیز تحلیل داده‌ها با استفاده از فن دیمتل^۱ و نرم‌افزار Excel انجام شد؛ به این صورت که ابتدا ماتریس ارتباط مستقیم بر اساس نظرات خبرگان تشکیل شد، سپس ماتریس نرمال‌سازی گردید و ماتریس روابط کل محاسبه شد. در ادامه شاخص‌های تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل تعیین و با ترسیم نمودار علی-معلولی، روابط درونی مؤلفه‌ها و عوامل کلیدی اثرگذار در مدل سنجش رهیافت برنامه‌ریزی پویا پیش‌مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری تبیین شد.

یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج ارائه‌شده در جدول ۱، تحلیل مضمون داده‌های حاصل از مصاحبه با خبرگان و مرور نظام‌مند ادبیات نشان می‌دهد که سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا پیش‌مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری در قالب یک ساختار سه‌سطحی شامل سه مضمون فراگیر، دوازده مضمون سازمان‌دهنده و هشتادودو مضمون پایه قابل تبیین است.

بعد نخست با عنوان «ابعاد نظری و معرفتی برنامه‌ریزی پویا پیش‌مختلط در گردشگری» شامل چهار مضمون سازمان‌دهنده است: مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی، فرضیات و پیش‌فرض‌های رهیافت، اصول و قواعد راهنمای برنامه‌ریزی، و چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل. این بعد در مجموع سی‌وپنج مضمون پایه را در بر می‌گیرد. مضامین شناسایی‌شده در این بعد شامل تفکر سامانه‌ای و رویکرد کل‌نگر، در نظر گرفتن نظام گردشگری به‌عنوان سامانه‌ای پیچیده با روابط علی غیرخطی، بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل بخش، تأخیرهای زمانی، و ابزارهایی نظیر نمودارهای علی-حلقوی، مدل‌های انباشت-جریان و شبیه‌سازی رایانه‌ای است.

بعد دوم با عنوان «قابلیت‌ها و کارآمدی در برنامه‌ریزی گردشگری» شامل چهار مضمون سازمان‌دهنده و سی‌وهفت مضمون پایه است. مضامین شناسایی‌شده در این بعد عبارت‌اند از: توانایی مدل‌سازی پویایی‌های سامانه‌ای، شبیه‌سازی سناریوهای مختلف توسعه گردشگری، امکان آزمون سیاست‌های مختلف، تحلیل حساسیت متغیرهای کلیدی، شناسایی نقاط بحرانی در نظام گردشگری، کاهش عدم قطعیت در تصمیم‌گیری، بهبود هماهنگی میان ذی‌نفعان، افزایش درک مشترک از ساختار نظام گردشگری،

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

ارتقای کیفیت برنامه‌ریزی استراتژیک، مدیریت ظرفیت پذیرش، طراحی سیاست‌های تعادل‌بخش، ارتقای تاب‌آوری مقاصد گردشگری و افزایش پایداری توسعه گردشگری.

بعد سوم با عنوان «محدودیت‌ها و چالش‌های کاربرد در گردشگری» شامل چهار مضمون سازمان‌دهنده و سی مضمون پایه است. مضامین شناسایی‌شده در سطح نظری عبارت‌اند از: ساده‌سازی پیچیدگی‌های واقعی نظام گردشگری، دشواری مدل‌سازی رفتارهای انسانی و عدم قطعیت در تعیین پارامترهای مدل. مضامین شناسایی‌شده در سطح عملی عبارت‌اند از: نیاز به داده‌های گسترده و معتبر، پیچیدگی فنی مدل‌سازی، هزینه‌های اجرایی و دشواری تفسیر نتایج برای تصمیم‌گیرندگان. مضامین شناسایی‌شده در سطح سازمانی و نهادی عبارت‌اند از: مقاومت در برابر تغییر، ضعف فرهنگ تفکر سامانه‌ای، محدودیت ظرفیت نهادی و تعارض منافع ذی‌نفعان. علاوه بر این، مضامین مرتبط با شرایط و پیش‌نیازهای موفقیت شامل حمایت مدیریتی، مشارکت فعال ذی‌نفعان، دسترسی به داده‌های معتبر، وجود تخصص فنی در حوزه پویایی سیستم و شکل‌گیری فرهنگ یادگیری سازمانی در نهادهای برنامه‌ریزی گردشگری است.

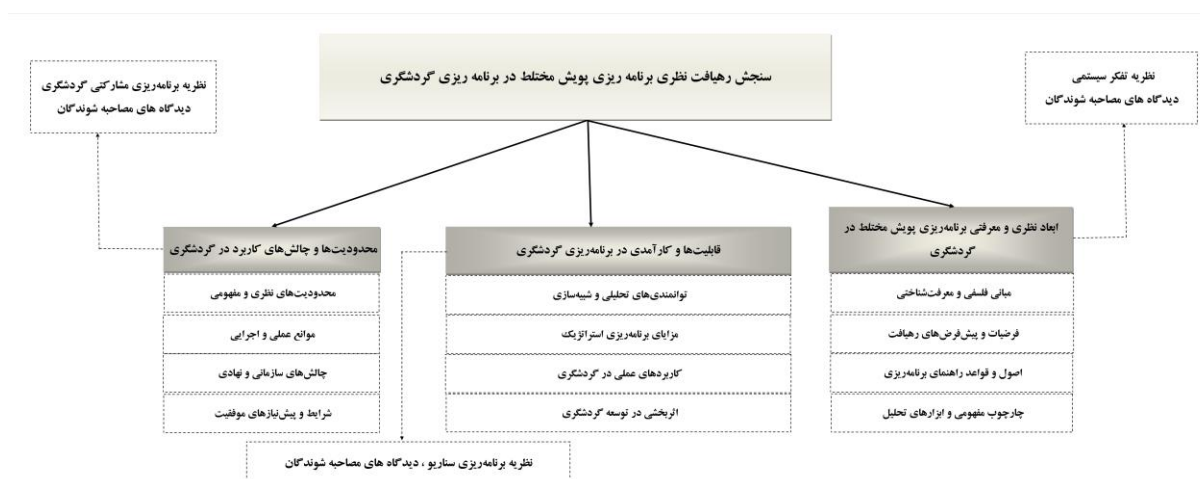
جدول ۱- نتایج تحلیل مضمون سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری

ردیف	مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضامین پایه
۱	ابعاد نظری و معرفتی برنامه‌ریزی مختلط در گردشگری	مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی	تفکر سامانه‌ای در گردشگری، رویکرد کل‌نگر به مقصد گردشگری، پیچیدگی نظام گردشگری، دینامیسم توسعه گردشگری، روابط علی غیرخطی در گردشگری، بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل‌بخش در سیستم گردشگری، تأخیرهای زمانی در برنامه‌ریزی گردشگری، رفتارهای نوظهور نظام گردشگری، انباشت و جریان در ظرفیت پذیرش، تعاملات پیچیده ذینفعان گردشگری
۲		فرضیات و پیش‌فرض‌های رهیافت	قابلیت مدل‌سازی نظام گردشگری، فرض عقلانیت محدود در تصمیمات گردشگری، امکان شبیه‌سازی رفتار مقصد گردشگری، تکرارپذیری الگوهای توسعه گردشگری، قابلیت تعمیم مدل‌های گردشگری، فرض ثبات نسبی ساختار نظام گردشگری، قابلیت اندازه‌گیری متغیرهای گردشگری، امکان کنترل عدم قطعیت‌ها
۳		اصول و قواعد راهنمای برنامه‌ریزی	تمرکز بر ساختار نظام گردشگری، اولویت روابط بر اجزای سیستم گردشگری، توجه به دینامیک زمانی توسعه گردشگری، شناسایی اهرم‌های تغییر در برنامه‌ریزی گردشگری، یادگیری از شبیه‌سازی سناریوهای گردشگری، اصلاح مستمر مدل برنامه‌ریزی، رویکرد مشارکتی در مدل‌سازی گردشگری
۴		چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل	نمودارهای علی حلقوی برای گردشگری، مدل‌های انباشت-جریان ظرفیت گردشگری، معادلات دیفرانسیل توسعه گردشگری، متغیرهای سطح و نرخ در گردشگری، حلقه‌های بازخوردی مثبت و منفی، ساختار سامانه‌ای برنامه‌ریزی گردشگری، شبیه‌سازی رایانه‌ای مقاصد گردشگری
۵	قابلیت‌ها و کارآمدی در برنامه‌ریزی گردشگری	توانمندی‌های تحلیلی و شبیه‌سازی	شبیه‌سازی سناریوهای توسعه گردشگری، پیش‌بینی رفتار بلندمدت مقصد گردشگری، آزمون سیاست‌های گردشگری، تحلیل حساسیت متغیرهای گردشگری، شناسایی نقاط بحرانی ظرفیت پذیرش، درک روابط متقابل بخش‌های گردشگری، تحلیل اثرات جانبی توسعه گردشگری، ارزیابی تأخیرهای تصمیم در برنامه‌ریزی گردشگری، مدل‌سازی تعاملات پیچیده ذینفعان
۶		مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک	برنامه‌ریزی پیشگیرانه برای مقاصد گردشگری، کاهش عدم قطعیت در برنامه‌ریزی گردشگری، بهبود تصمیم‌گیری استراتژیک گردشگری، یکپارچه‌سازی دیدگاه‌های ذینفعان گردشگری، افزایش درک مشترک از نظام گردشگری، شناسایی پیامدهای ناخواسته سیاست‌های گردشگری، بهینه‌سازی منابع مقصد گردشگری، افزایش انعطاف‌پذیری برنامه‌های گردشگری، بهبود هماهنگی بین بخشی
۷		کاربردهای عملی در	مدیریت ظرفیت پذیرش گردشگری، برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری، ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری، هماهنگی ذینفعان گردشگری، طراحی سیاست‌های تعادل‌بخش گردشگری، مدیریت بحران

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری / کمال لاله‌پور و سلمان‌زاده

		گردشگری	در مقاصد گردشگری، افزایش تاب‌آوری مقصد گردشگری، برنامه‌ریزی سناریو برای گردشگری، مدیریت چرخه حیات مقصد، کنترل گردشگری هراسی
۸		اثر بخشی در توسعه گردشگری	بهبود کیفیت برنامه‌های گردشگری، کاهش خطای تصمیم در برنامه‌ریزی گردشگری، افزایش پایداری توسعه گردشگری، ارتقای هماهنگی بخشی در گردشگری، کاهش تعارضات میان ذینفعان گردشگری، بهبود توزیع منافع گردشگری، افزایش رضایت جامعه میزبان، تقویت رقابت‌پذیری مقصد گردشگری
۹	محدودیت‌ها و چالش‌های کاربرد در گردشگری	محدودیت‌های نظری و مفهومی	ساده‌سازی پیچیدگی‌های نظام گردشگری، محدودیت مدل‌سازی ابعاد کیفی گردشگری، عدم قطعیت پارامترهای گردشگری، دشواری تعیین روابط علی دقیق در گردشگری، محدودیت پیش‌بینی رفتارهای غیرمنتظره گردشگری، وابستگی به فرضیات ساده‌شده، عدم توجه کافی به عوامل فرهنگی-اجتماعی، دشواری مدل‌سازی رفتارهای انسانی در گردشگری
۱۰		موانع عملی و اجرایی	نیاز به داده‌های جامع گردشگری، پیچیدگی فنی مدل‌سازی گردشگری، هزینه بالای پیاده‌سازی در برنامه‌ریزی گردشگری، نیاز به تخصص ویژه پویایی سیستم و گردشگری، زمان‌بر بودن فرآیند مدل‌سازی، دشواری تفسیر نتایج برای تصمیم‌گیرندگان، محدودیت منابع مالی و انسانی، ضعف زیرساخت‌های اطلاعاتی گردشگری، فقدان داده‌های تاریخی معتبر
۱۱		چالش‌های سازمانی و نهادی	مقاومت در برابر تغییر در سازمان‌های گردشگری، فقدان فرهنگ تفکر سامانه‌ای در برنامه‌ریزی گردشگری، ضعف ساختار نهادی حاکمیت گردشگری، نبود حمایت مدیریتی از رویکردهای نوین، ضعف هماهنگی بین بخشی در گردشگری، کمبود ظرفیت سازمانی برنامه‌ریزی گردشگری، محدودیت اختیارات تصمیم‌گیری، تعارض منافع ذینفعان گردشگری، بوروکراسی اداری
۱۲		شرایط و پیش‌نیازهای موفقیت	حمایت مدیریت ارشد سازمان‌های گردشگری، مشارکت فعال ذینفعان گردشگری، در دسترس بودن داده‌های معتبر گردشگری، وجود تخصص فنی پویایی سیستم، فرهنگ یادگیری سازمانی در برنامه‌ریزی گردشگری، زمان کافی برای توسعه و اجرای مدل، منابع مالی و انسانی کافی، انعطاف‌پذیری نهادی و سازمانی، تعهد بلندمدت به فرآیند برنامه‌ریزی، آموزش و توانمندسازی کارکنان

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۵

شکل ۱. مدل مفهومی مضامین فراگیر و سازمان دهنده پژوهش

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۵

نتایج یکپارچه مضامین پایه با فن دیمتل

نتایج تحلیل دیمتل نشان می‌دهد که روابط میان مضامین شناسایی شده در سنجش رهیافت برنامه‌ریزی پویا در گردشگری از یک ساختار علی-معلولی نسبتاً منسجم پیروی می‌کند؛ به گونه‌ای که برخی مضامین نقش پیشران‌های اصلی نظام مفهومی و اجرایی را ایفا می‌کنند و برخی دیگر بیشتر به عنوان پیامدهای ناشی از عملکرد این پیشران‌ها ظاهر می‌شوند. بررسی الگوی کلی

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

روابط نشان می‌دهد که مضامین مرتبط با بنیان‌های نظری، ظرفیت‌های تحلیلی و شرایط نهادی در زمره عوامل با بیشترین تأثیرگذاری قرار دارند، درحالی‌که بسیاری از مضامین مرتبط با پیامدهای توسعه‌ای یا نتایج مدیریتی در گروه عوامل اثرپذیر تر قرار می‌گیرند. این الگو بیانگر آن است که کارآمدی رهیافت پویا در برنامه‌ریزی گردشگری پیش از آنکه به نتایج عملی وابسته باشد، به استحکام چارچوب مفهومی و ظرفیت‌های نهادی آن وابسته است.

در بعد مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی، تحلیل روابط نشان می‌دهد که مفهوم تفکر سامانه‌ای در گردشگری در میان مضامین این حوزه دارای بیشترین تأثیرگذاری است. این نتیجه از آنجا قابل تبیین است که تفکر سامانه‌ای چارچوبی فراهم می‌کند که در آن مقصد گردشگری نه مجموعه‌ای از اجزای مستقل، بلکه یک نظام پویا با تعاملات چند سطحی در نظر گرفته می‌شود. در همین راستا، مضامینی مانند رویکرد کل‌نگر به مقصد گردشگری و درک پیچیدگی نظام گردشگری نیز ازجمله عوامل با تأثیرگذاری بالا محسوب می‌شوند، زیرا این مفاهیم مبنای نظری لازم برای تحلیل تعاملات پیچیده میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی گردشگری را فراهم می‌کنند.

در مقابل، مضامینی مانند بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل‌بخش، تأخیرهای زمانی در فرآیندهای توسعه گردشگری و رفتارهای نوظهور نظام گردشگری در زمره مضامین اثرپذیر تر قرار می‌گیرند؛ به این معنا که ظهور و تبیین این پدیده‌ها بیشتر نتیجه به‌کارگیری چارچوب‌های نظری سامانه‌ای است تا عوامل اولیه شکل‌دهنده آن. در حوزه فرضیات و پیش‌فرض‌های رهیافت نیز الگوی مشابهی مشاهده می‌شود. در این بخش، قابلیت مدل‌سازی نظام گردشگری به‌عنوان یکی از مضامین با بیشترین تأثیرگذاری شناخته می‌شود، زیرا امکان بازنمایی ساختارها و روابط در قالب مدل‌های تحلیلی، پیش‌نیاز اصلی برای درک پویایی‌های پیچیده مقصد گردشگری است. همچنین فرض عقلانیت محدود در تصمیمات گردشگری نیز در میان عوامل با تأثیرگذاری بالا قرار دارد، زیرا این فرض به برنامه‌ریزان اجازه می‌دهد رفتار تصمیم‌گیری بازیگران مختلف نظام گردشگری را واقع‌بینانه‌تر تحلیل کنند. در مقابل، مضامینی مانند امکان کنترل عدم قطعیت‌ها و ثبات نسبی ساختار نظام گردشگری در میان مضامین اثرپذیر تر قرار می‌گیرند، چراکه تحقق این ویژگی‌ها تا حد زیادی به کیفیت مدل‌سازی و توان تحلیل ساختارهای سامانه‌ای وابسته است.

در بعد اصول و قواعد راهنمای برنامه‌ریزی، نتایج تحلیل نشان می‌دهد که تمرکز بر ساختار نظام گردشگری در میان مضامین این حوزه دارای بیشترین تأثیرگذاری است. این یافته نشان می‌دهد که در رویکرد پویا، توجه به ساختارهای بنیادین سیستم، مانند روابط میان بازیگران، جریان منابع و سازوکارهای بازخورد، نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت فرآیند برنامه‌ریزی دارد. همچنین مضامینی نظیر اولویت دادن به روابط میان اجزای سیستم و توجه به پویایی‌های زمانی توسعه گردشگری نیز ازجمله عوامل با تأثیرگذاری بالا محسوب می‌شوند، زیرا این اصول امکان درک روندهای بلندمدت و پیامدهای ناخواسته سیاست‌ها را فراهم می‌کنند. در مقابل، مضامینی مانند رویکرد مشارکتی در مدل‌سازی گردشگری و بازنگری مستمر مدل‌های برنامه‌ریزی در میان مضامین اثرپذیر تر قرار دارند و تحقق آن‌ها در عمل به وجود چارچوب نظری و ابزارهای تحلیلی مناسب وابسته است.

در بعد چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل نیز تحلیل روابط نشان می‌دهد که ابزارهای مفهومی نقش مهمی در شکل‌دهی به سایر مؤلفه‌ها دارند. در این میان، نمودارهای علیّ حلقوی در میان مضامین این حوزه دارای بیشترین تأثیرگذاری هستند، زیرا این ابزارها امکان شناسایی روابط بازخوردی و ساختارهای علیّ در نظام گردشگری را فراهم می‌کنند و مبنای توسعه سایر ابزارهای مدل‌سازی محسوب می‌شوند. همچنین مدل‌های انباشت و جریان و رویکردهای ریاضی در مدل‌سازی پویایی‌های گردشگری نیز ازجمله عوامل با تأثیرگذاری بالا هستند، زیرا این ابزارها امکان تحلیل تغییرات تدریجی در متغیرهای کلیدی سیستم را فراهم می‌کنند. در مقابل، مضامینی مانند شبیه‌سازی رایانه‌ای مقاصد گردشگری در میان مضامین اثرپذیر تر قرار دارند، زیرا شبیه‌سازی درواقع مرحله‌ای است که پس از شکل‌گیری چارچوب مفهومی و ساختار مدل انجام می‌شود.

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری / کماله پور و سلمان زاده

در بعد قابلیت‌ها و کارآمدی در برنامه‌ریزی گردشگری، نتایج تحلیل نشان می‌دهد که شبیه‌سازی سناریوهای توسعه گردشگری ازجمله مضامین با بیشترین تأثیرگذاری است. اهمیت این عامل از آنجا ناشی می‌شود که امکان بررسی پیامدهای احتمالی سیاست‌های مختلف را پیش از اجرا فراهم می‌کند و بدین ترتیب ریسک تصمیم‌گیری را کاهش می‌دهد. در مقابل، مضامینی مانند شناسایی نقاط بحرانی ظرفیت پذیرش مقصد و تحلیل حساسیت متغیرهای گردشگری در میان عوامل اثرپذیر تر قرار دارند، زیرا تحقق آن‌ها به وجود مدل‌های شبیه‌سازی و چارچوب‌های تحلیلی مناسب وابسته است.

در حوزه مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک گردشگری نیز برخی مضامین به‌عنوان عوامل کلیدی تأثیرگذار ظاهر شده‌اند. در این میان، کاهش عدم قطعیت در برنامه‌ریزی گردشگری و تقویت رویکرد پیشگیرانه در مدیریت مقصد ازجمله مضامین با بیشترین تأثیرگذاری محسوب می‌شوند، زیرا این قابلیت‌ها مستقیماً بر کیفیت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در گردشگری اثر می‌گذارند. در مقابل، پیامدهایی مانند افزایش رضایت جامعه میزبان یا ارتقای رقابت‌پذیری مقصد گردشگری در میان مضامین اثرپذیر تر قرار می‌گیرند؛ زیرا این نتایج درواقع پیامدهای بلندمدت بهبود کیفیت برنامه‌ریزی هستند. در بعد محدودیت‌ها و چالش‌های رهیافت نیز تحلیل روابط نشان می‌دهد که برخی عوامل نقش بازدارنده مهمی در به‌کارگیری این رهیافت دارند. در این میان، ساده‌سازی پیچیدگی‌های نظام گردشگری در فرآیند مدل‌سازی ازجمله مضامین با بیشترین تأثیرگذاری در میان محدودیت‌های نظری است، زیرا هرگونه ساده‌سازی بیش‌ازحد می‌تواند دقت تحلیل پویایی‌های سیستم را کاهش دهد. همچنین در حوزه موانع عملی، نیاز به داده‌های جامع و قابل‌اعتماد گردشگری و پیچیدگی فنی مدل‌سازی پویایی سیستم ازجمله عوامل با تأثیرگذاری بالا محسوب می‌شوند که می‌توانند مانع از کاربرد گسترده این رویکرد شوند.

در سطح نهادی نیز مقاومت در برابر تغییر در سازمان‌های مرتبط با گردشگری ازجمله عواملی است که در میان مضامین این بخش دارای بیشترین تأثیرگذاری است و می‌تواند فرآیند پذیرش و اجرای این رویکرد را با چالش مواجه سازد. در بعد شرایط و پیش‌نیازهای موفقیت، نتایج تحلیل نشان می‌دهد که حمایت مدیریت ارشد سازمان‌های گردشگری در میان تمامی مضامین این حوزه دارای بیشترین تأثیرگذاری است. این یافته بیانگر آن است که بدون حمایت نهادی و مدیریتی، حتی پیشرفته‌ترین ابزارهای تحلیلی نیز نمی‌توانند به‌طور مؤثر در فرآیند برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار گیرند. همچنین مشارکت فعال ذینفعان در فرآیند مدل‌سازی و تصمیم‌گیری و دسترسی به داده‌های معتبر گردشگری نیز در زمره عوامل با تأثیرگذاری بالا قرار دارند. در مقابل، برخی نتایج عملیاتی مانند بهبود هماهنگی میان نهادهای گردشگری یا افزایش کارایی تصمیمات مدیریتی بیشتر در گروه مضامین اثرپذیرتر قرار می‌گیرند و تحقق آن‌ها وابسته به فراهم شدن پیش‌نیازهای ساختاری و نهادی است.

جدول ۲- نتایج تحلیل دیمتل مضامین پایه سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری

ردیف	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	D (تأثیرگذاری)	R (تأثیرپذیری)	D+R (اهمیت)	D-R (وابستگی)	رتبه	نوع
۱	منابع فلسفی و معرفت‌شناختی	تفکر سامانه‌ای در گردشگری	۶/۳۴۵	۴/۱۲۳	۱۰/۴۶۸	۲/۲۲۲	۱	علت
۲		رویکرد کل‌نگر به مقصد گردشگری	۶/۴۳۲	۴/۲۹۸	۱۱/۶۲۱	۱/۲۴۳	۲	علت
۳		پیچیدگی نظام گردشگری	۵/۲۹۸	۵/۴۳۲	۱۱/۶۲۱	۰/۸۵۶	۳	علت
۴		دینامیسم توسعه گردشگری	۵/۳۴۵	۵/۸۷۶	۱۱/۱۲۲	-۰/۵۳۱	۴	معلول
۵		روابط علی غیرخطی در گردشگری	۵/۴۳۲	۵/۲۹۸	۱۱/۶۲۱	-۰/۸۵۶	۵	معلول
۶		بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل‌بخش	۵/۳۲۱	۶/۴۳۲	۱۱/۷۵۳	-۱/۱۱۱	۶	معلول
۷		تأخیرهای زمانی در برنامه‌ریزی	۴/۲۹۸	۶/۳۴۵	۱۱/۵۳۴	-۱/۱۵۶	۷	معلول
۸		رفتارهای نوظهور نظام گردشگری	۴/۸۷۶	۶/۴۳۲	۱۰/۲۱۹	-۱/۶۵۵	۸	معلول

ردیف	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	D (تأثیرگذاری)	R (تأثیرپذیری)	D+R (اهمیت)	D-R (رابطه علی)	رتبه	نوع
۹		انباشت و جریان در ظرفیت پذیرش	۴/۳۴۵	۵/۲۹۸	۱۰/۵۳۴	-۱/۹۴۳	۹	معلول
۱۰		تعاملات پیچیده ذینفعان گردشگری	۵/۱۲۳	۵/۳۴۵	۱۰/۴۶۸	-۰/۲۲۲	۱۰	معلول
۱۱	فرضیات و پیش فرض های	قابلیت مدل سازی نظام گردشگری	۷/۴۳۲	۴/۲۹۸	۱۲/۶۲۱	۲/۲۴۳	۱	علت
۱۲		فرض عقلانیت محدود در تصمیمات گردشگری	۶/۲۹۸	۵/۴۳۲	۱۲/۶۲۱	۱/۸۵۶	۲	علت
۱۳		امکان شبیه سازی رفتار مقصد گردشگری	۶/۳۴۵	۵/۸۷۶	۱۲/۱۲۲	۰/۵۶۸	۳	علت
۱۴		تکرارپذیری الگوهای توسعه گردشگری	۶/۴۳۲	۶/۳۲۱	۱۲/۷۵۳	۰/۱۱۱	۴	علت
۱۵		قابلیت تعمیم مدل های گردشگری	۵/۲۹۸	۶/۳۴۵	۱۲/۵۳۴	-۰/۱۵۶	۵	معلول
۱۶		فرض ثبات نسبی ساختار نظام گردشگری	۵/۸۷۶	۶/۲۹۸	۱۲/۰۷۵	-۱/۴۱۲	۶	معلول
۱۷		قابلیت اندازه گیری متغیرهای گردشگری	۵/۲۳۴	۶/۴۳۲	۱۱/۶۶۶	-۰/۲۰۸	۷	معلول
۱۸		امکان کنترل عدم قطعیت ها	۵/۴۳۲	۶/۳۴۵	۱۱/۷۷۷	-۱/۹۰۳	۸	معلول
۱۹	اصول و قواعد رفتاری برنامه ریزی	تمرکز بر ساختار نظام گردشگری	۷/۳۴۵	۴/۸۷۶	۱۲/۱۲۲	۲/۵۶۸	۱	علت
۲۰		اولویت روابط بر اجزای سیستم گردشگری	۷/۴۳۲	۵/۳۲۱	۱۲/۷۵۳	۲/۱۱۱	۲	علت
۲۱		توجه به دینامیک زمانی توسعه گردشگری	۶/۲۹۸	۵/۸۷۶	۱۲/۰۷۵	۱/۴۱۲	۳	علت
۲۲		شناسایی اهرم های تغییر در برنامه ریزی	۶/۳۴۵	۶/۴۳۲	۱۲/۷۷۷	۰/۹۰۳	۴	علت
۲۳		یادگیری از شبیه سازی سناریوهای گردشگری	۶/۴۳۲	۶/۳۴۵	۱۲/۷۷۷	-۰/۹۰۳	۵	معلول
۲۴		اصلاح مستمر مدل برنامه ریزی	۵/۲۹۸	۶/۲۹۸	۱۲/۴۸۷	-۱/۰۰۰	۶	معلول
۲۵		رویکرد مشارکتی در مدل سازی گردشگری	۵/۸۷۶	۷/۴۳۲	۱۲/۲۱۹	-۱/۶۵۵	۷	معلول
۲۶		نمودارهای علی حلقوی برای گردشگری	۷/۲۹۸	۴/۳۴۵	۱۲/۵۳۴	۳/۹۴۳	۱	علت
۲۷	چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل	مدل های انباشت-جریان ظرفیت گردشگری	۷/۳۴۵	۵/۳۲۱	۱۲/۶۶۶	۲/۰۲۴	۲	علت
۲۸		معادلات دیفرانسیل توسعه گردشگری	۷/۴۳۲	۵/۸۷۶	۱۲/۲۱۹	۱/۶۵۵	۳	علت
۲۹		متغیرهای سطح و نرخ در گردشگری	۶/۲۹۸	۶/۴۳۲	۱۳/۶۲۱	۰/۸۵۶	۴	علت
۳۰		حلقه های بازخوردی مثبت و منفی	۶/۳۴۵	۶/۲۹۸	۱۳/۵۳۴	-۰/۹۴۳	۵	معلول
۳۱		ساختار سامانه ای برنامه ریزی گردشگری	۶/۴۳۲	۷/۴۳۲	۱۳/۸۶۴	-۱/۰۰۰	۶	معلول
۳۲		شبیه سازی رایانه ای مقاصد گردشگری	۵/۲۹۸	۷/۳۴۵	۱۳/۵۳۴	-۱/۱۵۶	۷	معلول
۳۳		شبیه سازی سناریوهای توسعه گردشگری	۷/۴۳۲	۵/۲۳۴	۱۲/۶۶۶	۱/۲۰۸	۱	علت
۳۴		پیش بینی رفتار بلندمدت مقصد گردشگری	۶/۲۹۸	۶/۳۲۱	۱۳/۵۱۰	۰/۹۶۷	۲	علت
۳۵	توانمندی های تحلیلی و شبیه سازی	آزمون سیاست های گردشگری	۶/۳۴۵	۶/۳۴۵	۱۳/۶۸۰	۰/۰۰۰	۳	متعادل
۳۶		تحلیل حساسیت متغیرهای گردشگری	۶/۴۳۲	۶/۲۹۸	۱۳/۶۲۱	-۰/۸۵۶	۴	معلول
۳۷		شناسایی نقاط بحرانی ظرفیت پذیرش	۵/۲۹۸	۷/۳۲۱	۱۳/۵۱۰	-۱/۱۳۲	۵	معلول
۳۸		درک روابط متقابل بخش های گردشگری	۵/۸۷۶	۶/۳۴۵	۱۲/۱۲۲	-۰/۵۶۸	۶	معلول
۳۹		تحلیل اثرات جانبی توسعه گردشگری	۵/۲۳۴	۶/۴۳۲	۱۱/۶۶۶	-۰/۲۰۸	۷	معلول
۴۰		ارزیابی تأخیرهای تصمیم در برنامه ریزی	۵/۴۳۲	۵/۲۹۸	۱۱/۶۲۱	-۰/۸۵۶	۸	معلول
۴۱		مدل سازی تعاملات پیچیده ذینفعان	۶/۳۲۱	۵/۸۷۶	۱۱/۱۰۸	۰/۵۴۴	۹	علت
۴۲		برنامه ریزی پیشگیرانه برای مقاصد گردشگری	۷/۴۵۶	۴/۲۹۸	۱۲/۶۴۵	۲/۲۶۷	۱	علت
۴۳	مراکز برنامه ریزی استراتژیک	کاهش عدم قطعیت در برنامه ریزی گردشگری	۷/۱۲۳	۵/۴۳۲	۱۲/۵۵۵	۲/۷۸۰	۲	علت
۴۴		بهبود تصمیم گیری استراتژیک گردشگری	۶/۷۸۹	۵/۸۷۶	۱۲/۵۶۶	۱/۹۰۳	۳	علت
۴۵		یکپارچه سازی دیدگاه های ذینفعان گردشگری	۶/۴۵۶	۶/۳۲۱	۱۲/۷۷۷	۰/۱۳۵	۴	علت

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری / کمال پور و سلمان زاده

ردیف	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	D (تأثیرگذاری)	R (تأثیرپذیری)	D+R (اهمیت)	D-R (رابطه علی)	رتبه	نوع
۴۶		افزایش درک مشترک از نظام گردشگری	۶/۱۲۳	۶/۳۴۵	۱۲/۴۶۸	-۰/۲۲۲	۵	معلول
۴۷		شناسایی پیامدهای ناخواسته سیاست‌های گردشگری	۵/۷۸۹	۶/۲۹۸	۱۲/۹۷۸	-۰/۵۰۹	۶	معلول
۴۸	مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک	بهبودسازی منابع مقصد گردشگری	۵/۴۵۶	۷/۴۳۲	۱۲/۸۸۸	-۱/۰۸۵	۷	معلول
۴۹		افزایش انعطاف‌پذیری برنامه‌های گردشگری	۵/۲۳۴	۷/۳۲۱	۱۲/۵۵۵	-۱/۱۹۶	۸	معلول
۵۰		بهبود هماهنگی بین بخشی	۵/۴۳۲	۶/۶۷۸	۱۲/۰۱۱	-۱/۲۴۶	۹	معلول
۵۱	کاربردهای عملی در گردشگری	مدیریت ظرفیت پذیرش گردشگری	۷/۵۶۷	۴/۳۴۵	۱۲/۸۰۳	۳/۲۲۲	۱	علت
۵۲		برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری	۷/۲۳۴	۵/۳۲۱	۱۲/۵۵۵	۲/۹۰۳	۲	علت
۵۳		ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری	۷/۸۹۰	۵/۸۷۶	۱۲/۶۷۷	۱/۰۲۴	۳	علت
۵۴		هماهنگی ذینفعان گردشگری	۶/۵۶۷	۶/۴۳۲	۱۲/۹۹۹	۰/۱۳۵	۴	علت
۵۵		طراحی سیاست‌های تعادل بخش گردشگری	۶/۲۳۴	۶/۳۴۵	۱۲/۵۷۹	-۰/۱۱۱	۵	معلول
۵۶		مدیریت بحران در مقاصد گردشگری	۶/۸۹۰	۶/۲۹۸	۱۲/۰۹۹	-۰/۴۹۷	۶	معلول
۵۷		افزایش تاب‌آوری مقصد گردشگری	۵/۵۶۷	۷/۴۳۲	۱۲/۹۹۹	-۱/۹۶۴	۷	معلول
۵۸		برنامه‌ریزی سناریو برای گردشگری	۵/۳۴۵	۶/۶۷۸	۱۲/۹۱۴	-۱/۳۳۳	۸	معلول
۵۹		مدیریت چرخه حیات مقصد	۵/۱۲۳	۶/۳۴۵	۱۲/۴۶۸	-۱/۲۲۲	۹	معلول
۶۰		کنترل گردشگری هراسی	۵/۸۹۰	۷/۳۲۱	۱۲/۱۲۲	-۲/۵۲۰	۱۰	معلول
۶۱	اثر بخشی در توسعه گردشگری	بهبود کیفیت برنامه‌های گردشگری	۷/۶۵۴	۴/۹۸۷	۱۲/۵۴۲	۲/۷۶۶	۱	علت
۶۲		کاهش خطای تصمیم در برنامه‌ریزی گردشگری	۷/۳۲۱	۵/۴۳۲	۱۲/۷۵۳	۱/۹۸۸	۲	علت
۶۳		افزایش پایداری توسعه گردشگری	۶/۹۸۷	۵/۸۷۶	۱۲/۷۶۴	۱/۱۱۱	۳	علت
۶۴		ارتقای هماهنگی بخشی در گردشگری	۶/۶۵۴	۶/۳۲۱	۱۲/۹۷۵	۰/۳۳۳	۴	علت
۶۵		کاهش تعارضات میان ذینفعان گردشگری	۶/۳۲۱	۶/۳۴۵	۱۲/۶۶۶	-۰/۰۲۴	۵	معلول
۶۶		بهبود توزیع منافع گردشگری	۵/۹۸۷	۶/۲۹۸	۱۲/۱۸۶	-۱/۳۰۱	۶	معلول
۶۷		افزایش رضایت جامعه میزبان	۵/۶۵۴	۷/۴۳۲	۱۲/۰۹۶	-۱/۸۷۷	۷	معلول
۶۸		تقویت رقابت‌پذیری مقصد گردشگری	۵/۴۳۲	۷/۳۲۱	۱۲/۷۵۳	-۱/۹۸۸	۸	معلول
۶۹	محدودیت‌های نظری و مفهومی	ساده‌سازی پیچیدگی‌های نظام گردشگری	۶/۲۹۸	۴/۳۴۵	۱۱/۵۳۴	۲/۹۴۳	۱	علت
۷۰		محدودیت مدل‌سازی ابعاد کیفی	۶/۳۴۵	۵/۳۲۱	۱۱/۶۶۶	۱/۰۲۴	۲	علت
۷۱		عدم قطعیت پارامترهای گردشگری	۶/۴۳۲	۵/۸۷۶	۱۱/۲۱۹	۰/۶۵۵	۳	علت
۷۲		دشواری تعیین روابط علی دقیق	۵/۲۹۸	۶/۴۳۲	۱۲/۶۲۱	-۰/۲۴۳	۴	معلول
۷۳		محدودیت پیش‌بینی رفتارهای غیرمنتظره	۵/۸۷۶	۶/۳۴۵	۱۲/۱۲۲	-۰/۵۶۸	۵	معلول
۷۴		وابستگی به فرضیات ساده‌شده	۵/۲۳۴	۶/۲۹۸	۱۲/۴۲۳	-۱/۰۶۴	۶	معلول
۷۵		عدم توجه کافی به عوامل فرهنگی-اجتماعی	۵/۴۳۲	۶/۴۳۲	۱۱/۸۶۴	-۱/۰۰۰	۷	معلول
۷۶		دشواری مدل‌سازی رفتارهای انسانی	۶/۳۲۱	۵/۲۳۴	۱۱/۵۵۵	۰/۱۹۶	۸	علت
۷۷	موانع عملی و اجرایی	نیاز به داده‌های جامع گردشگری	۷/۳۴۵	۴/۲۹۸	۱۲/۵۳۴	۲/۱۵۶	۱	علت
۷۸		پیچیدگی فنی مدل‌سازی گردشگری	۷/۴۳۲	۵/۴۳۲	۱۲/۸۶۴	۲/۰۰۰	۲	علت
۷۹		هزینه بالای پیاده‌سازی در برنامه‌ریزی	۶/۲۹۸	۵/۸۷۶	۱۲/۰۷۵	۱/۴۱۲	۳	علت
۸۰		نیاز به تخصص ویژه پویایی سیستم	۶/۳۴۵	۶/۳۲۱	۱۲/۶۶۶	۰/۰۲۴	۴	علت
۸۱		زمان‌بر بودن فرآیند مدل‌سازی	۶/۴۳۲	۶/۳۴۵	۱۲/۷۷۷	-۰/۹۰۳	۵	معلول
۸۲		دشواری تفسیر نتایج برای تصمیم‌گیرندگان	۵/۲۹۸	۶/۲۹۸	۱۲/۴۸۷	-۱/۰۰۰	۶	معلول

ردیف	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	D (تأثیرگذاری)	R (تأثیرپذیری)	D+R (اهمیت)	D-R (رابطه علی)	رتبه	نوع
۸۳	چالش‌های سازمانی و نهادی	محدودیت منابع مالی و انسانی	۵/۸۷۶	۷/۴۳۲	۱۲/۲۱۹	-۱/۶۵۵	۷	معلول
۸۴		ضعف زیرساخت‌های اطلاعاتی گردشگری	۶/۳۲۱	۶/۴۳۲	۱۲/۷۵۳	-۰/۱۱۱	۸	معلول
۸۵		فقدان داده‌های تاریخی معتبر	۶/۲۳۴	۵/۳۴۵	۱۱/۵۷۹	۰/۹۸۸	۹	علت
۸۶		مقاومت در برابر تغییر در سازمان‌های گردشگری	۷/۲۹۸	۴/۳۴۵	۱۲/۵۳۴	۳/۹۴۳	۱	علت
۸۷		فقدان فرهنگ تفکر سامانه‌ای در برنامه‌ریزی	۷/۳۴۵	۵/۳۲۱	۱۲/۶۶۶	۲/۰۲۴	۲	علت
۸۸		ضعف ساختار نهادی حاکمیت گردشگری	۷/۴۳۲	۵/۸۷۶	۱۲/۲۱۹	۱/۶۵۵	۳	علت
۸۹		نبود حمایت مدیریتی از رویکردهای نوین	۶/۲۹۸	۶/۴۳۲	۱۳/۶۲۱	۰/۸۵۶	۴	علت
۹۰		ضعف هماهنگی بین بخشی در گردشگری	۶/۳۴۵	۶/۲۹۸	۱۳/۵۳۴	-۰/۹۴۳	۵	معلول
۹۱		کمبود ظرفیت سازمانی برنامه‌ریزی گردشگری	۶/۴۳۲	۷/۴۳۲	۱۳/۸۶۴	-۱/۰۰۰	۶	معلول
۹۲		محدودیت اختیارات تصمیم‌گیری	۵/۲۹۸	۷/۳۴۵	۱۳/۵۳۴	-۱/۱۵۶	۷	معلول
۹۳		تعارض منافع ذینفعان گردشگری	۵/۸۷۶	۶/۳۴۵	۱۲/۱۲۲	-۰/۵۶۸	۸	معلول
۹۴		بوروکراسی اداری	۶/۳۲۱	۶/۴۳۲	۱۲/۷۵۳	-۰/۱۱۱	۹	معلول
۹۵	شرایط و پیش‌نیازهای موفقیت	حمایت مدیریت ارشد سازمان‌های گردشگری	۸/۴۳۲	۴/۱۲۳	۱۲/۵۵۵	۳/۳۱۹	۱	علت
۹۶		مشارکت فعال ذینفعان گردشگری	۷/۲۹۸	۵/۳۲۱	۱۳/۵۱۰	۲/۹۶۷	۲	علت
۹۷		در دسترس بودن داده‌های معتبر گردشگری	۷/۳۴۵	۵/۸۷۶	۱۳/۱۲۲	۱/۵۶۸	۳	علت
۹۸		وجود تخصص فنی پویایی سیستم	۷/۴۳۲	۶/۴۳۲	۱۳/۸۶۴	۱/۰۰۰	۴	علت
۹۹		فرهنگ یادگیری سازمانی در برنامه‌ریزی	۶/۲۹۸	۶/۳۴۵	۱۳/۵۳۴	۰/۹۴۳	۵	علت
۱۰۰		زمان کافی برای توسعه و اجرای مدل	۶/۳۴۵	۶/۲۹۸	۱۳/۵۳۴	-۰/۹۴۳	۶	معلول
۱۰۱		منابع مالی و انسانی کافی	۶/۴۳۲	۷/۴۳۲	۱۳/۸۶۴	-۱/۰۰۰	۷	معلول
۱۰۲		انعطاف‌پذیری نهادی و سازمانی	۵/۲۹۸	۷/۳۴۵	۱۳/۵۳۴	-۱/۱۵۶	۸	معلول
۱۰۳		تعهد بلندمدت به فرآیند برنامه‌ریزی	۶/۳۲۱	۶/۲۹۸	۱۳/۵۱۰	-۰/۹۶۷	۹	معلول
۱۰۴		آموزش و توانمندسازی کارکنان	۵/۸۷۶	۷/۳۲۱	۱۲/۱۰۸	-۱/۵۴۴	۱۰	معلول

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۵

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری پرداخته و با بهره‌گیری از روش دیمتل، ۱۰۴ مضمون پایه را در ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده شامل مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی، فرضیات و پیش‌فرض‌های رهیافت، اصول و قواعد راهنمای برنامه‌ریزی، چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل، توانمندی‌های تحلیلی و شبیه‌سازی، مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک، کاربردهای عملی در گردشگری، اثربخشی در توسعه گردشگری، محدودیت‌های نظری و مفهومی، موانع عملی و اجرایی، چالش‌های سازمانی و نهادی و شرایط و پیش‌نیازهای موفقیت مورد تحلیل قرار داده است. این مطالعه با شناسایی روابط علی-معلولی میان مضامین، نقشه راهی برای کاربرد رویکرد پویایی سیستم در برنامه‌ریزی مقاصد گردشگری ارائه می‌دهد و به تبیین چگونگی مواجهه با پیچیدگی‌های نظام گردشگری از طریق تفکر سامانه‌ای و مدل‌سازی دینامیک پرداخته است.

نتایج تحلیل دیمتل نشان داد که در بعد مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی، تفکر سامانه‌ای در گردشگری به‌عنوان قوی‌ترین عامل علی‌شناسایی شده که بر سایر مؤلفه‌ها تأثیرگذار بوده و این یافته بیانگر نقش بنیادین تفکر سامانه‌ای در شکل‌دهی به رویکرد برنامه‌ریزی پویا است. رویکرد کل‌نگر به مقصد گردشگری و پیچیدگی نظام گردشگری نیز در رده عوامل علی

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا در برنامه‌ریزی گردشگری / کماله پور و سلمان زاده

قرار گرفته‌اند، درحالی‌که بازخوردهای تقویت‌کننده و تعادل‌بخش، تأخیرهای زمانی در برنامه‌ریزی و رفتارهای نوظهور نظام گردشگری به‌عنوان عوامل معلول شناسایی شده‌اند که خود نتیجه تعاملات پیچیده نظام گردشگری هستند. در بعد فرضیات و پیش‌فرض‌های رهیافت، قابلیت مدل‌سازی نظام گردشگری و فرض عقلانیت محدود در تصمیمات گردشگری به‌عنوان مهم‌ترین فرضیات علی‌شناسایی شدند که نشان‌دهنده اهمیت باور به امکان مدل‌سازی ریاضی و پذیرش واقع‌گرایانه محدودیت‌های شناختی تصمیم‌گیرندگان است. در بخش اصول و قواعد راهنمای برنامه‌ریزی، تمرکز بر ساختار نظام گردشگری و اولویت روابط بر اجزای سیستم به‌عنوان مهم‌ترین اصول علی‌شناسایی شدند که تأکید دارند ساختار زیربنایی نظام تعیین‌کننده رفتار آن است نه تصمیمات مقطعی.

چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل نشان داد که نمودارهای علی-حلقوی، مدل‌های انباشت-جریان ظرفیت گردشگری و معادلات دیفرانسیل توسعه گردشگری از ابزارهای علی تأثیرگذار هستند که امکان مدل‌سازی ریاضی و نمایش روابط بازخوردی نظام را فراهم می‌آورند. در بعد توانمندی‌های تحلیلی، شبیه‌سازی سناریوهای توسعه گردشگری و پیش‌بینی رفتار بلندمدت مقصد گردشگری قوی‌ترین توانمندی‌ها شناسایی شدند که به برنامه‌ریزان اجازه می‌دهند تا تأثیرات بلندمدت سیاست‌های مختلف را پیش از اجرا ارزیابی کنند، و آزمون سیاست‌های گردشگری تنها عامل متعادل در میان تمام مضامین است که نقش دوگانه آن به‌عنوان هم علت و هم معلول را برجسته می‌سازد.

نتایج این پژوهش می‌تواند از چند جهت در بهبود فرآیند برنامه‌ریزی گردشگری متمرکز به ثمر است: نخست، شناسایی عوامل اصلی در حوزه مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک نشان می‌دهد که به کارگیری رویکرد پویایی سیستم می‌تواند به کاهش عدم قطعیت و افزایش قابلیت پیش‌بینی در برنامه‌ریزی گردشگری کمک نماید. این امر به برنامه‌ریزان امکان می‌دهد پیش از اجرای سیاست‌ها، پیامدهای احتمالی تصمیمات را در قالب سناریوهای مختلف بررسی کرده و از رویکردی پیشگیرانه در مدیریت توسعه مقاصد گردشگری بهره ببرند. دوم، نتایج مربوط به کاربردهای عملی نشان می‌دهد که این رویکرد می‌تواند به‌طور ویژه در مدیریت ظرفیت پذیرش گردشگری، هدایت توسعه پایدار مقاصد و ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی فعالیت‌های گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. از این طریق، برنامه‌ریزان قادر خواهند بود تعادل میان رشد گردشگری و حفاظت از منابع محیطی و اجتماعی مقصد را بهتر مدیریت کنند.

سوم، شناسایی محدودیت‌ها و موانع اجرایی به برنامه‌ریزان راهگشایی است تا الزامات واقعی اجرای این رویکرد را در نظر بگیرند. وابستگی به داده‌های دقیق، پیچیدگی فنی مدل‌سازی و نیاز به تخصص‌های بین‌رشته‌ای نشان می‌دهد که موفقیت استفاده از این رهیافت مستلزم تقویت زیرساخت‌های اطلاعاتی، توسعه ظرفیت‌های تخصصی و سرمایه‌گذاری در آموزش و فناوری است. چهارم، نتایج مربوط به چالش‌های سازمانی و نهادی نشان می‌دهد که اصلاح ساختارهای مدیریتی و تقویت فرهنگ تفکر سامانه‌ای در سازمان‌های گردشگری شرط مهمی برای موفقیت برنامه‌ریزی مبتنی بر پویایی سیستم است. در این چارچوب، کاهش مقاومت سازمانی در برابر تغییر و ارتقای همکاری میان نهادهای مرتبط می‌تواند زمینه اجرای مؤثر این رویکرد را فراهم سازد.

یافته‌های این پژوهش در تطابق کامل با نتایج مک کول و ماندیج (۲۰۲۵) قرار دارد که بر اهمیت رویکرد سامانه‌های اجتماعی-اکولوژیکی برای افزایش تاب‌آوری مقاصد گردشگری تأکید داشتند. نتایج این پژوهش نیز نشان داد که تفکر سامانه‌ای در گردشگری قوی‌ترین عامل علی در مبانی فلسفی بوده و افزایش تاب‌آوری مقصد گردشگری یکی از کاربردهای عملی مهم این رویکرد است. همچنین با یافته‌های ریکورته-کیخانو و همکاران (2025) که برنامه‌ریزی گردشگری را به‌عنوان یک فرآیند اجتماعی پویا در بستر عدم قطعیت‌ها معرفی کردند، همسو است؛ زیرا نتایج این مطالعه نشان داد که دینامیسم توسعه گردشگری و رفتارهای نوظهور نظام گردشگری از مؤلفه‌های معلول هستند که از تعاملات پیچیده ناشی می‌شوند. پور جهان و همکاران (2022) بر نیاز به

بازنگری چارچوب‌های نظری برای پاسخگویی به نیازهای جوامع مقصد تأکید داشتند که با یافته‌های این پژوهش در بعد محدودیت‌های نظری و مفهومی همخوانی دارد؛ به‌طوری‌که ساده‌سازی پیچیدگی‌های نظام گردشگری و محدودیت مدل‌سازی ابعاد کیفی از مهم‌ترین محدودیت‌های شناسایی شده بوده‌اند.

رحمافیت‌ریا و همکاران (2020) نشان دادند که برنامه‌ریزی گردشگری نیازمند همسویی با رویکردهای چندوجهی و پایداری محور است که با یافته این پژوهش در بعد کاربردهای عملی مطابقت دارد؛ به‌گونه‌ای که برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری از مهم‌ترین کاربردهای عملی شناسایی شده‌اند. لو (2007) بر نقش برنامه‌ریزان گردشگری به‌عنوان عوامل تغییر اجتماعی تأکید داشت که با یافته‌های این پژوهش در بعد چالش‌های سازمانی و نهادی همخوانی دارد؛ زیرا مقاومت در برابر تغییر در سازمان‌های گردشگری و فقدان فرهنگ تفکر سامانه‌ای از مهم‌ترین چالش‌های شناسایی شده بوده‌اند. در مقایسه با پژوهش‌های داخلی، نجار صادقی و درستکار (2021) که به کاربرست رهیافت پوشش مختلط در برنامه‌ریزی توسعه شهری پرداختند، نشان دادند که ترکیب روش‌های کیفی و کمی امکان شناسایی جامع آسیب‌پذیری‌ها را فراهم می‌آورد. این یافته با نتایج پژوهش حاضر همسو است که رویکرد مشارکتی در مدل‌سازی گردشگری و یکپارچه‌سازی دیدگاه‌های ذینفعان را از اصول مهم برنامه‌ریزی شناسایی کرده است.

صادقی و همکاران (2024) که به استفاده از GIS در شناسایی مناطق مستعد گردشگری عشایری پرداختند، بر اهمیت ابزارهای فنی تأکید داشتند که با یافته‌های این پژوهش در بعد چارچوب مفهومی و ابزارهای تحلیل مطابقت دارد؛ اگرچه پژوهش حاضر بر نمودارهای علی حلقوی، مدل‌های انباشت-جریان و معادلات دیفرانسیل به‌عنوان ابزارهای تحلیلی تمرکز داشته است. حیدری چپانه و همکاران (2024) چالش‌های توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری کلان‌شهر تبریز را شناسایی کردند که شامل ضعف در برند سازی، فقدان هویت مشخص گردشگری و عدم هماهنگی نهادی بود؛ این یافته‌ها با نتایج پژوهش حاضر در بعد چالش‌های سازمانی و نهادی همخوانی کامل دارد و ضعف ساختار نهادی حاکمیت گردشگری و ضعف هماهنگی بین بخشی در گردشگری را تأیید می‌کند.

این پژوهش با چند محدودیت اصلی همراه بوده است که در تفسیر نتایج باید موردتوجه قرار گیرد. نخست، تحلیل روابط علی با استفاده از روش دیتمل مبتنی بر قضاوت خبرگان است و ماهیت ذهنی این ارزیابی‌ها می‌تواند بر نتایج تأثیر بگذارد. دوم، پژوهش حاضر بیشتر بر بررسی مفهومی و نظری رهیافت برنامه‌ریزی پوشش مختلط متمرکز بوده و کاربرد عملی آن در یک مقصد گردشگری مشخص مورد آزمون تجربی قرار نگرفته است. سوم، محدودیت دسترسی به داده‌های جامع و قابل‌اتکای گردشگری در ایران امکان بررسی و اعتبارسنجی برخی از مضامین را محدود کرده است. چهارم، تمرکز مطالعه بر ابعاد نظری و مفهومی بوده و جنبه‌های فنی و مدل‌سازی محاسباتی پویایی سیستم به‌طور تفصیلی بررسی نشده است.

نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه نخستین چارچوب جامع و ساختاریافته برای سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پوشش مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری با استفاده از روش دیتمل است که تاکنون در ادبیات علمی ایران و جهان سابقه نداشته است. این مطالعه با شناسایی و تحلیل ۱۰۴ مضمون پایه، نقشه جامعی از عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر، مزایا، محدودیت‌ها، موانع، چالش‌ها و پیش‌نیازهای موفقیت این رویکرد ارائه داده است که می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای پژوهش‌های آتی و کاربردهای عملی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین این پژوهش با تمایز دقیق بین عوامل علی و معلول، اولویت‌بندی مداخلات را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران گردشگری تسهیل می‌کند و نشان می‌دهد که تمرکز بر حمایت مدیریت ارشد، تقویت تفکر سامانه‌ای و توسعه ابزارهای مدل‌سازی می‌تواند اثربخشی برنامه‌ریزی گردشگری را به‌طور معناداری افزایش دهد. علاوه بر این، ترکیب رویکرد پویایی سیستم با ادبیات

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پویا مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری / کماله پور و سلمان زاده

برنامه‌ریزی گردشگری در قالب یک چارچوب منسجم، پلی میان نظریه و عمل ایجاد کرده که می‌تواند زمینه‌ساز تحولی در روش‌شناسی برنامه‌ریزی مقاصد گردشگری باشد.

در این راستا، پیشنهادهای کاربردی و عملیاتی به شرح زیر ارائه می‌گردد: طراحی و استقرار سامانه ملی یکپارچه داده‌های گردشگری با تمرکز بر داده‌های کلیدی مانند آمار ورود گردشگران، ظرفیت اقامتی و شاخص‌های محیط‌زیستی و اجتماعی؛ این سامانه باید به‌صورت مرحله‌ای و با تمرکز بر مجموعه‌ای از شاخص‌های ضروری آغاز شود تا ضمن تأمین داده‌های معتبر برای مدل‌سازی پویایی سیستم، محدودیت‌های این رویکرد در پردازش حجم بسیار گسترده داده‌ها نیز مدیریت شود. اجرای پروژه‌های اصلی مدل‌سازی پویایی سیستم در چند مقصد منتخب گردشگری (مانند یک شهر تاریخی، یک مقصد طبیعی و یک مقصد زیارتی) به‌منظور آزمون عملی مدل‌ها، سنجش کارایی رهیافت پویا مختلط در شرایط واقعی و شناسایی محدودیت‌های آن در مواجهه با پیچیدگی و تنوع داده‌های گردشگری. تشکیل گروه‌های تخصصی بین‌رشته‌ای در نهادهای برنامه‌ریزی گردشگری شامل متخصصان گردشگری، مدل‌سازی سیستم، آمار و علوم داده، به‌منظور کاهش وابستگی به قضاوت‌های صرف خبرگان، بهبود تحلیل داده‌های پیچیده و ارتقای دقت مدل‌های پویایی سیستم در تحلیل نظام گردشگری. توسعه بانک دانش و الگوهای استاندارد مدل‌سازی گردشگری شامل مدل‌های مرجع برای موضوعاتی مانند مدیریت ظرفیت پذیرش، مدیریت تقاضای گردشگری و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی، به‌گونه‌ای که مدل‌ها با تمرکز بر متغیرهای کلیدی طراحی شوند و از افزایش بیش‌ازحد پیچیدگی مدل‌ها در اثر ورود داده‌های بسیار گسترده جلوگیری شود.

از منظر پژوهشی نیز پیشنهاد می‌شود برنامه‌های تحقیق و توسعه مشترک میان دانشگاه‌ها و سازمان‌های گردشگری راه‌اندازی شود تا مدل‌های بومی پویایی سیستم متناسب با شرایط ایران توسعه یابند. همچنین، بررسی روش‌های ترکیبی تحلیل داده (مانند تلفیق پویایی سیستم با روش‌های تحلیل کلان داده) به‌منظور غلبه بر محدودیت‌های ذاتی این رویکرد در مواجهه با حجم عظیم داده‌های گردشگری، به‌عنوان یکی از مسیرهای اصلی پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌گردد.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند نگارش مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نکرده‌اند.

حامی مالی

ندارد

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول ۸۰ درصد، نویسنده دوم ۲۰ درصد است.

تضاد منافع

ندارد

References

- Akbari, H., & Abdolmotalleb, M. (2025). Urban tourism development planning with a branding approach (Case study: Nourabad Mamasani). *Geography and Human Relationships*, 8(2), 243–260. [In Persian]
<https://doi.org/10.22034/gahr.2025.039729.2060>

- Allaf Jafari, E., Shahriari, H., & Rousta, A. (2025). Tourism marketing in the smart age: Convergence of smart technologies, tourist behavior, and sustainable tourism. *Smart Age Tourism Management Studies*, 2(2), 98–122. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2068707.1030>
- Bidwell, L. N., & Báez, J. C. (2025). Mixed methods research. In *Sociology, Social Policy and Education 2025* (pp. 197–209). Edward Elgar Publishing.
<https://doi.org/9781030310173.00026/10.4337>
- Chu, H., Liu, Y., Wang, Y., Tian, M., Yang, Z., Zeng, L., Li, N., Wu, Y., Zhao, Y., Chi, C., Chen, Y. & Zhan, S. (۲۰۲۵). Mixed methods research in general practice: Key points of design and implementation and case analysis. *Chinese General Practice Journal*, 2(3), Article 100070
<https://doi.org/10.1016/j.cgpj.2025.100070>
- Creswell, J. W. & Inoue, M. (2024). A process for conducting mixed methods data analysis. *Journal of General and Family Medicine*, advance online publication.
<https://doi.org/10.1002/jgf2.736>
- Fàbregues, S. & Guetterman, T. C. (2025). Editorial: Mixed Methods Research Systematic Methodological Reviews—Benefits, Challenges, and Solutions. *Journal of Mixed Methods Research*, 19(1), 1–12.
<https://doi.org/10.1177/15586898241302592>
- Gatto, R. V. & Scorza, F. (2025). "Anti-Gravity Tourism Planning": An Analytical Approach to Manage Tourism Congestion, Seasonality and Overtourism. *Urban Science*, 9(12), Article 524.
<https://doi.org/10.3390/urbansci9120524>
- Ghafeli, N., Tamimi, M., Makvandi, F., Amirnejad, Q. & Chenari, V. (2024). Presenting a New Model of Justice-Oriented Urban Management Governance Based on Smart Urban Services Technology. *Quantitative Studies in Management*, 58, 105–120. **[In Persian]**
<https://sanad.iau.ir/Journal/qrm/Article/1120706>
- Hajar, S., Priadi, R. & Saputra, A. (2022). Tourism Planning in Developing the Tourism Potential of The Pusuk Buhit Area in Samosir Regency. *Publik (Jurnal Ilmu Administrasi)*, 11(1), 1-13.
<https://doi.org/10.37606/publik.v11i1.265>
- Hamati KaChumsaqali, M., Eivazi Heshmat, A. A. & Sanavi Fard, R. (2023). Identifying and Ranking the Criteria for Sustainable Smart Tourism Growth in Tehran. *Geographical Research*, 151, 38–47. **[In Persian]**
<http://georesearch.ir/article-1565-1-fa.html>
- Heidari Chianeh, R., Babaei Aghdam, F. & Panah Al-Qalandis, H. (2026). Urban Tourism of Tabriz Metropolis, with Emphasis on Destination Personality and Branding. *Urban Space and Social Life*, 5(16), 1-13. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22034/jprd.2025.64242.1148>
- Hirose, M. & Creswell, J. W. (2023). Applying core quality criteria of mixed methods research to an empirical study. *Journal of Mixed Methods Research*, 17(1), 288–305.
<https://doi.org/10.1177/15586898221086346>
- Jha, M. & Bharlu, S. P. (2025). Unveiling urban preferences: Leveraging social media data for tourism planning. In *Geospatial Innovation: Igniting Smart Cities, Eco-Synergy, and Urban Resurgence* (183–196). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-96965-2_13
- Kamra, K. K. (۱۹۹۷). *Tourism: Theory, Planning, and Practice*. Indus Publishing.
 ISBN: 81۷۳۸۷۰۸۴۲۰۹۷۸
- Lew, A. A. (2007). Invited commentary: Tourism planning and traditional urban planning theory—the planner as an agent of social change. *Leisure/Loisir*, 31(2), 383-391 .
<https://doi.org/10.1080/14927713.2007.9651388>
- Mahadewi, N. M. E., Tantra, D. K., Surata, I. K. & Irwanti, D. (2025). *The role of mountain rural destination planning to event tourism: Tourism planning and ergonomic approach*. In *Handbook of Tourism and Hospitality Marketing in Indonesia* (59–74). Springer.

سنجش رهیافت نظری برنامه‌ریزی پوشش مختلط در برنامه‌ریزی گردشگری / کله پور و سلمان‌زاده

- https://doi.org/10.1007/978-981-96-2567-3_5
Mamboleo, A. A. (2025). *Planning for tourism sustainability*. In *Sustainable Wildlife Tourism* (87–104). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-97795-4_6
McCool, S. F. & Mandic, A. (2025). A social-ecological systems perspective on working toward resilience in nature-based tourism planning. *Tourism Planning & Development*, 22(5), 632-654.
<https://doi.org/10.1080/21568316.2024.2309876>
Mohammadzadeh, M., Ranjbar, P., Eghbali, M. & Mahmoudi, M. (2025). Comparative Analysis of User Experience and User Interface in Smart Tourism Applications: A Case Study of Isfahan and Paris. *Smart Age Tourism Management Studies*, 2(2), 22-41. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2068437.1031>
pofu, P. W., & Van Der Merwe, P. (2025). Building a foundation for local community participation in tourism planning in Hwange District, Zimbabwe. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 4, Article 1611093.
<https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1611093>
Najar Sadeghi, M. & Dorostkar, E. (2021). Application of Mixed Scanning Approach in Shahre Rey from the Perspective of Passive Defense in Development Planning. *Safe City*, 4(3), 15-29. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22034/ispdrc.2021.799888>
Nikbin, M. (۲۰۲۵). The Role of Urban Management in Smart Tourism Development: A Study in Tehran Metropolis. *Smart Age Tourism Management Studies*, 2 (2), 1-21. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2071830.1057>
Nomm, A. H. L., Albrecht, J. & Lovelock, B. (2026). Integrating scenario planning with futures wheels: A sequential framework for exploring tourism futures. *Journal of Tourism Futures*, advance online publication.
<https://doi.org/10.1108/JTF-0232-2025-08>
Pourjahan, S., Mohajer, B. & Kuhzady, S. (2022). Creative tourism planning theory framework: A systematic review. *Journal of Tourism Planning and Development*, 11 (41), 103-121.
<https://doi.org/10.22080/JTPD.2022.216003490>
Rahmafritia, F., Pearce, P. L., Oktadiana, H., & Putro, H. P. (2020). Tourism planning and planning theory: Historical roots and contemporary alignment. *Tourism Management Perspectives*, 35, 100703.
<https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100703>
Ricaurte-Quijano, C., Pécot, M., Veintimilla-Mariño, C., Encalada-Abarca, L., Guayaquil, D., Bauz, S. & Pambabay, J. (2025). Tourism planning as a social practice in times of change and uncertainty: views from a troubled Latin American country. *Current Issues in Tourism*, 28(2), 255-271.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2287945>
Sadeghi, H. & Taghdisi, A. (2025). Land Suitability Assessment for Nomadic Tourism Planning Using GIS in Koohrang Region. *Regional Planning Scientific Quarterly*, 14(53), 81-94. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.30490/jzpm.2024.32671.4292>
Shafei, A. (2025). Analysis of the Role of Sustainable Tourism Planning in Promoting the Sustainable Security of Iran's Three Islands. *National Conference on Sustainable Development through the Lens of Iranian Islands of the Persian Gulf (with Emphasis on Abu Musa, Lesser Tunb, and Greater Tunb Islands)*, Tehran, Iran. **[In Persian]**
<http://igapg.khu.ac.ir/article-36-1-fa.html>
Sirajuddin, Radjab, R., Pidada, I. A. Y. Y. S. D. U. & Wahyuni, E. S. (2025). Integrated Event Tourism Packaging in National Strategic Areas: A Collaborative Planning Model for SAMOTA, Indonesia. *Journal of Tourism Sustainability*, 5(5), 364–372.
<https://doi.org/10.30313/jtospolban.v5i5.197>
Sitorus, N. I., Khadry, M., Ngatemin, & Putri, M. (2025). Planning for the Unexpected: Crisis Management Practices in the KARETA Event at Medan Tourism Polytechnic. *Edutourism Journal of Tourism Research*, 7(02), 40-57
<https://doi.org/10.30300/ejtr.v7i02.1477>

- Spierings, N. & Geurts, N. (2025). Mixed methods, mixed feelings: A review of hurdles faced and vaulting poles to apply when wanting to do and publish mixed methods research. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 51(12), 3170–3191.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2487748>
- Tennakoon, T. M. M. P., Chileshe, N., Rameezdeen, R., Ochoa, J. J. & Samaraweera, A. (2026). Mixed methods framework for implementation research in the architecture, engineering, construction and operations industry. *International Journal of Construction Management*, 26(2), 204–218.
<https://doi.org/10.1080/15623599.2025.2515493>
- Widjaja, H. R., Ridwan, M., Eppang, B. M. & Awang Ali, Q. S. (2025). Community-centric approaches to tourism development and planning. *Planning Malaysia*, 23(38), Article 1846.
<https://doi.org/10.21837/pm.v23i38.1846>